



## Abstract

The Norwegian TV-series named *SKAM* became extremely popular all around the world in 2017. The same year the last season premiered. The main character in this season is named Sana. The theme in the last season is Sana's Muslim religiosity and how her Muslim identity is problematized in relation to the Norwegian society. The purpose of this essay is to explore the way *SKAM* portrays and problematizes the Muslim religiosity and identity in the secular western society. Besides that compose a lesson example for the course Religionskunskap 1 including the fourth season of *SKAM*. Previous research is showing the value of using popular culture as an educational tool since there's a lack of Muslim representation in the media. The didactic theories presented in this essay are showcasing the importance of introducing familiar experiences from the student's own lives in the education. By using familiar experiences combined with new perspectives the students will be able to gain new knowledge. In that way popular culture can help them grow and form their own identity.

The analysis of *SKAM*'s fourth season is based on twelve scenes that are organized into four different categories. The four different categories are called: Muslim traditions and rituals, the cultural interactions between Islam and the Norwegian society, identity formation and identity challenging situations and preconceptions about Muslims. The different scenes are described in an objective way and interpreted based on that. The result shows that *SKAM* portrays a public everyday Muslim religiosity with technical and modern elements and diversity within the religion. *SKAM* problematizes the cultural interaction between Islam and the Norwegian society by addressing prejudices Muslims have to deal with and by showing Sana having what I call a multiple identity-affiliation to Islam as well as Norwegian and Moroccan societies. The lesson example includes watching scenes from *SKAM*, discussing them and writing an individual paper. To summarize: *SKAM* is a good example of popular culture that could be used as an educational tool in the course Religionskunskap 1. The way the series portrays and problematize Muslim religiosity and identity could help the student in forming their own identity.

Keywords: Populärkultur, *SKAM*, islam, religiositet, identitetsskapande

# Innehållsförteckning

<b>1. Inledning .....</b>	<b>1</b>
1.1 Syfte och frågeställningar .....	2
1.2 Tidigare forskning.....	2
1.2.1 SKAM.....	3
1.2.2 Populärkultur i skolans undervisning.....	4
1.2.3 Populärkultur och religion .....	5
1.2.4 Muslimsk religiositet i det nordiska sekulära samhället .....	6
1.3 Teori.....	7
1.3.1 Pragmatismens kunskapsteori .....	8
1.3.2 Grimmitts didaktiska teori .....	8
1.3.3 Kulturmöten .....	9
1.4 Material och metod .....	11
1.4.1 Material .....	11
1.4.2 Metod .....	12
1.5 Avgränsningar.....	14
1.6 Disposition .....	15
<b>2. Bakgrund.....</b>	<b>16</b>
2.1 Vad är populärkultur? .....	16
2.2 Populärkultur i undervisningen.....	18
2.2.1 Historisk utveckling .....	18
2.3 Skolverket .....	20
2.3.1 Populärkultur.....	21
2.3.2 Muslimsk religiositet, kulturmöten och identitetsskapande.....	22
2.4 SKAM .....	23
<b>3. Undersökning – analys av säsong fyra av SKAM .....</b>	<b>26</b>
3.1 Muslimska traditioner och ritualer.....	26
3.1.1 Mandag 10.04.17 kl 13.28 "Er jeg sen?": 00.00 – 01.24 .....	26
3.1.2 Fredag 5.05.17 kl 20.05 "Det beste fra Islam": 09.52 – 11.14 .....	27
3.1.3 Fredag 16.06.17 kl 20.15 "Maghrib": 10.01 – 11.35 .....	28
3.2 Kulturmötet mellan islam och det norska samhället.....	29
3.2.1 Fredag 14.04.17 kl 20.17 "Fy Faen": 04.20 – 07.29 .....	29
3.2.2 Fredag 28.04.17 kl 19.42 "Jeg dømmer ingen": 01:55 – 06.00 .....	30
3.2.3 Torsdag 11.05.17 kl 15.43 "Humble": 00.00 – 02.02 .....	32
3.3 Identitetsskapande och identitetsutmanande situationer .....	33
3.3.1 Fredag 5.05.17 kl 20.05 "Det beste fra Islam": 11.14 - 13:30.....	34
3.3.2 Torsdag 11.05.17 kl 15.43 "Humble": 02.03 – 05.09.....	34
3.3.3 Onsdag 7.06.17 kl 15.59 "Håper du har plass": 00.00 – 02.15 .....	36
3.4 Fördomar om muslimer.....	37
3.4.1 Søndag 30.04.17 kl 11.45 "Kjærlighetssorg": 01.20 – 06.38 .....	37
3.4.2 Fredag 12.05.17 kl 20.39 "Imagine all the people living life in peace" : 07.05 – 09.18 .....	38
3.4.3 Fredag 2.06.17 kl 15.34 "Fakker over vennene sine": 04.20 – 09.15 .....	39
3.5 Sammanfattning .....	41
<b>4. Lektionsförslag och analys .....</b>	<b>45</b>
4.1 Lektionsförslag.....	45
4.2 Analys .....	46
<b>5.0 Slutsats.....</b>	<b>52</b>
<b>6. Litteraturförteckning.....</b>	<b>54</b>
6.1 Tryckta källor .....	54
6.2 Elektroniska källor .....	55

## 1. Inledning

I början av 2017 slogs ett nytt tittarrekord på SVT play. Den nya tittarfavoriten var en norsk tv-serie som inte bara tagit Sverige med storm utan även övriga Europa. Serien, som de flesta svenska tonåringar pratade om, hette *SKAM*.<sup>1</sup> De tre första säsongerna av *SKAM* slog rekord på SVTs streamingtjänst med över 20 miljoner påbörjade strömningar och fansen väntade på den fjärde och sista säsongen.<sup>2</sup> Vad var det då, som gjorde *SKAM* så oerhört populär?

*SKAM* handlar om ett gäng ungdomar som i första säsongen börjar första året på gymnasiet. I varje säsong får vi som tittare en närmare inblick i en av karaktärernas liv, då serien gör en djupdykning i hens liv och behandlar de känslor, relationer och ämnen som är speciella för just hen. De första tre säsongerna tar bland annat upp nyfunna vänskapsrelationer, stormiga kärleksförhållanden, att vara gay och att bli utsatt för sexuella övergrepp och mycket mer. Det som gör att *SKAM* sticker ut i ungdomsseriegenren är att skaparna använder sig av sociala medier på ett helt nytt sätt. Karaktärernas liv fortsatte på Instagram där fansen kunde följa dem i realtid och interagera med dem.<sup>3</sup> Serien har blivit något mycket större än en vanlig tv-serie och karaktärerna hade på ett sätt blivit som ens vänner. Det är inte konstigt att *SKAM* blev en sådan fullträff. Förväntningarna var höga inför den fjärde säsongen. Vilken karaktär skulle vi nu få följa och vilka öden skulle hen gå igenom? När trailern kom, vet jag att det inte bara var jag som jublade. Vi skulle nu få lära känna *Sana*. För att du som läsare av denna uppsats ska förstå vem Sana är ska jag nu presentera min bild av henne:

Sana är en basketspelande cool tjej som har ambitionen att bli läkare. Sana har en otrolig integritet och är en ärlig, rak och fin vän. Hon är en fixare och löser många av de problem som uppstår i kompisgänget. Hon studerar den naturvetenskapliga linjen på gymnasiet och tillsammans med sin mamma, pappa och storebror, som hon har en nära relation med, bor hon i ett hus i Oslo. Sana kan ibland uppfattas kall och lite dömande, men på insidan är hon mer osäker än vad utsidan ger sken av och någonstans drömmer hon om att bara få vara sig själv. Och Sana är muslim.

Med tanke på de tidigare säsongerna av *SKAM* så skulle även denna säsong beröra flera svåra ämnen hos dagens ungdomar. Tankarna snurrade i huvudet på mig, hur skulle de gestalta Sanas muslimska identitet och mötet med det norska samhället? Vilka

---

<sup>1</sup> Andem, Julie. *SKAM*, Norsk rikskringkasting, NRK, Oslo. 2015 <http://skam.p3.no/sesong/4/> (hämtad 2018-10-

<sup>2</sup> Renman, Fanny. *SKAM mest tittade på SVT Play – har gått om julkalendern*, SVT Play, 2017-01-14 <https://www.svt.se/kultur/medier/skam-toppar-pa-svt-play> (hämtad 2018-09-21)

<sup>3</sup> Tips. Gå gärna in på karaktärernas egna instagram-konton och hemsidan <http://skam.p3.no/> för att få en förståelse för sättet serien framställs på och hur viktiga karaktärerna blev för tittarna.

ämnena skulle de problematisera och hur skulle Sanas personlighet växa? Jag kan säga en sak, jag blev inte besviken. Sanas säsong problematiserar hur det är att vara troende muslim och leva i det moderna norska samhället. Vi får bland annat följa med i diskussioner om kärlek, att tro på Gud och synen på homosexualitet. Det tas även upp fördomar som dagens muslimer får utstå.

Som framtida lärare i religionskunskap kan jag inte undgå att tänka på om *SKAM* kan användas i undervisningen och i sådana fall på vilket sätt. De flesta som jag pratat med, allt från unga tonåringar till trettioåringar, har på ett eller annat sätt kunnat säga att de känner igen sig i serien. Att någon karaktär eller någon situation påminner om deras kompisgäng eller tiden då de själva gick i gymnasiet. Det är just detta igenkännande som jag tror gör *SKAM* till ett bra undervisningsmaterial och det är detta som jag vill undersöka. Kan *SKAM* bli ett redskap och en ingång för elever att diskutera svåra ämnen som kan komma att påverka deras eget identitetsskapande? Alltså, hur fungerar det att använda populärkultur i undervisningen och kan jag som framtida religionslärare använda mig av säsong fyra av *SKAM* i min undervisning?

## 1.1 Syfte och frågeställningar

Uppsatsen har ett tredelat syfte, där det första är att analysera hur muslimsk identitet porträtteras och problematiseras i den fjärde säsongen av den norska tv-serien *SKAM*. För det andra ska uppsatsen även undersöka hur man på bästa sätt kan använda sig av serien i undervisningen i kursen Religionskunskap 1 på gymnasiet. Slutligen handlar den tredje delen om att konstruera ett konkret lektionsförslag som utgår från säsong fyra av *SKAM*.

- Hur framställs muslimsk religiositet i *SKAM*?
- Hur problematiseras muslimsk identitet i *SKAM* i förhållande till det västerländska moderna samhället?
- Hur kan de ämnen och situationer som problematiseras i säsong fyra av *SKAM* användas i undervisningen i gymnasieskolans kurs Religionskunskap 1?

## 1.2 Tidigare forskning

Nedan presenteras den tidigare forskning som är relevant för uppsatsen. Den är indelade i olika kategorier beroende på vilka ämnen som den berör. Detta på grund av att uppsatsen kommer behandla olika forskningsområden och ämnen.

### 1.2.1 SKAM

På universitet i Oslo (UiO) finns det två kurser vars huvudfokus är tv-serien *SKAM*. En av kurserna handlar om religionens roll i tv-serien. Kursen behandlar bland annat hur religionen i serien samverkar med det norska samhället samt hur olika ämnen som sexualitet, identitetsmarkörer, droger och sex förhåller sig till de religioner som presenteras.<sup>4</sup> Den andra kursen på UiO utgår istället ifrån att *SKAM* har en unik digital storytelling.<sup>5</sup> Denna kurs leds av Gry Cecilie Rustad som bland annat forskat om tv-serier, tv-produktion och kultur- och mediainnovation. Rustad började forska om *SKAM* för dess unika framställning, där internet och sociala medier spelar sin roll i receptionen av serien. Det är det nya sättet att engagera tittarna på andra media-kanaler som enligt Rustad gör att *SKAM* utmärker sig bland andra tv-serier i liknande genrer.<sup>6</sup>

Elisabeth Oxfeldt skriver i sitt kapitel ”Noora som verdensredder og feminist i NRK-serien *SKAM*” i boken *Åpne dører mot verden: Norske ungdommers møte med fortellinger om skyld og privilegier* från år 2017 om hur seriens namn hänger ihop med känslan av skam. Oxfeldt utgår från relationen mellan karaktärerna Noora och William i sin analys när hon beskriver att gränsen mellan skam och skuld är flytande och ständigt närvarande i serien. Oxfeldt kopplar ihop den skam och skuld, som genom seriens fyra säsonger finns med karaktärerna, till västvärldens ungdomars skuldkänslor för det privilegierade liv de lever och de orättvisor som finns i vår globaliserade värld.<sup>7</sup>

Även Christa Lykke Christensen talar om hur skamkänslan hänger ihop med tv-seriens titel i sin artikel ”Er web-og tv-serien *SKAM* en serie om skam?” publicerad år 2017 i *Nordisk Tidsskrift for Informationsvidenskab og Kulturformidling*. Artikeln bygger på socialpsykologiska ramverk kring känslan skam och en analys av hur social samvaro påverkas av att göra bort sig och känslan av skam. Christensen diskuterar hur skam påverkar sociala relationer och de drivkrafter som karaktärerna visar upp serien i längtan av att passa in.<sup>8</sup>

---

<sup>4</sup> University of Oslo. *REL1111 – Religion i SKAM*, 2017. <https://www.uio.no/studier/emner/hf/ikos/REL1111/> (hämtad 2018-10-16)

<sup>5</sup> University of Oslo. *MEVIT3515 – Digital Storytelling in Web Television: A Case Study of SKAM*, 2018. <https://www.uio.no/studier/emner/hf/imk/MEVIT3515/> (hämtad 2018-10-16)

<sup>6</sup> Knutson, Emili. *University of Oslo will offer «SKAM» course*. Universitas, 2017-03-23. Översatt av Trigg-Hauger, Indigo. <https://universitas.no/nyheter/62246/university-of-oslo-will-offer-skam-course/> (hämtad 2018-10-16)

<sup>7</sup> Oxfeldt, Elisabeth. ”Noora som verdensredder og feminist i NRK-serien *SKAM*” i *Åpne dører mot verden: Norske ungdommers møte med fortellinger om skyld og privilegier*, red. Bakken, Jonas & Oxfeldt, Elisabeth, 47-64, Universitetsforlaget, Oslo, 2017

<sup>8</sup> Christensen, Christa Lykke. ”Er web-og tv-serien *SKAM* en serie om skam?” *Nordisk Tidsskrift for Informationsvidenskab og Kulturformidling*, Vol. 6 No. 2, 2017

Det finns även opublicerade uppsatser som har tv-serien *SKAM* som ämne. Författarna till dessa har valt att fokusera på olika delar av serien. En uppsats från Mittuniversitetet jämför hur homosexualitet skildras i tv-serierna *SKAM* och *Andra Avenyn*. En student på Umeå Universitet döpte sin uppsats till *Kan kvinnor prata om något annat än män? En jämförande narrativ analys av Tv-serierna Skilda världar och SKAM*. Hur fem av de kvinnliga karaktärerna porträtteras är något som fler har skrivit om. Bland annat dessa två uppsatser med titlarna *Kvinnorna och SKAM: En kvalitativ studie om hur kvinnorna porträtteras i den norska tv-serien SKAM* och *Den respektabla feministen: En analys av debatten kring SKAM-fenomenet Noora*. Författade från Högskolan i Gävle respektive Uppsala Universitet.<sup>9</sup>

### 1.2.2 Populärkultur i skolans undervisning

Forskningen inom detta område är bristfällig och det är svårt att hitta konkreta exempel på hur populärkultur kan användas i skolans undervisning. Det finns en del spridda publikationer på Skolverkets hemsida som behandlar ämnet men det mest sammanfattande samlingen är *Populärkulturen och skolan* från år 2000 med redaktören Magnus Persson. Persson beskriver i sitt kapitel ”Populärkultur i skolan: Traditioner och perspektiv” om relationen populärkultur och skolan. Persson går in på hur populärkulturens intåg i skolans undervisning har sett ut och de motsättningar som funnits. Som läsare från man följa den populärkulturella utvecklingen i undervisningen från 1800-talets mitt till dagens post-moderna samhälle. Persson avslutar med att redogöra för populärkulturens ställning i nutid samt hur arbetet med ämnet kan se ut i skolan. Perssons forskning är viktig för denna uppsats då den ligger till grund för att besvara frågeställningen om hur man kan använda sig av populärkultur i undervisningen. I avsnitt 2.2 presenteras mer av Perssons forskning om hur relationen populärkultur och skolans undervisning vuxit fram.<sup>10</sup>

---

<sup>9</sup> Helenius, Isabell, Karlsson Petersen, Sara & Pettersson, Sabina. *Homosexualitet i SKAM och Andra Avenyn - en kvalitativ studie av hur homosexualitet skildras i en norsk och en svensk tv-serie*, Mittuniversitetet 2017; Jevrell, Eleonora. *Kan kvinnor prata om något annat än män? En jämförande narrativ analys av Tv-serierna Skilda världar och SKAM*, Umeå Universitet, 2017; Larsson, Isabell & Sörman, Sanna. *Kvinnorna och SKAM: En kvalitativ studie om hur kvinnorna porträtteras i den norska tv-serien SKAM*, Högskolan i Gävle, 2018; Michaelsdotter, Elin. *Den respektabla feministen: En analys av debatten kring SKAM-fenomenet Noora*, Uppsala Universitet, 2017.

<sup>10</sup> Persson, Magnus. ”Populärkultur i skolan: Traditioner och perspektiv” i *Populärkulturen och skolan*, red. Persson, Magnus, 15-101, Studentlitteratur AB, Lund 2000

### 1.2.3 Populärkultur och religion

Gordon Lynch bok *Understanding Theology and Popular Culture* från år 2005 har som syfte att ge läsarna en större förståelse hur studiet av teologi, religion och populärkultur kan kombineras. Förutom att definiera vad populärkultur är, ger Lynch även exempel på teorier och metoder för hur populärkultur kan användas i undervisning i religion. Han slår fast att populärkulturen är en väg att förstå hur religion ser ut i vardagen, men även att det behövs mer forskning inom området för att undersöka i vilken omfattning populärkulturen kan vara av värde för undervisningen i religion och teologi.<sup>11</sup>

I *Bogart och Betel: Texter om film och religion* från år 2008 har redaktörerna Lena Roos och Per Vesterlund samlat artiklar av en rad olika författare som sammanfattar olika synsätt att se på samspelet mellan religion och film. Dessa kan delas in i tre kategorier. Kategori ett är när film är skapat av ett religiöst samfund som ett verktyg i religiös utbildning eller mission. Kategori två är film med religiöst motiv, där religioner eller företrädare representeras, samt den tredje kategorin där de tidigare två utvecklas vidare och etik och estetik samspelar tillsammans med det inre och yttre för att skapa en helhet. Författarna resonerar om de olika synsätten genom att lyfta olika exempel. Det går att argumentera för att *SKAM* passar in i två av dessa kategorier, de två sistnämnda kategorierna. Förutom att *SKAM* visar på en religiös representation, där vardagliga situationer och åsikter diskuteras ur ett muslimskt perspektiv, så bidrar även serien till vidare tankar och diskussioner hos tittaren. Seriens inre del, exempelvis innehållet, scenarierna eller karaktärerna, kan få liv även utanför rutan dels i skolan men framför allt bland kompisar och på sociala medier.<sup>12</sup>

Även Tomas Axelsson talar i sitt kapitel ”Film som redskap för livstolkning: Exempel från vardagslivet” i antologin *Film och religion: Livstolkning på vita duken* från år 2005 om relationen mellan film och religion. Han förklarar hur han genom enkätundersökningar och djupintervjuer kommit fram till att film kan hjälpa till i, såväl individers som grupper, skapande av livsåskådningar och föreställningar om tillvaron. Axelsson redogör för hur filmer kan ge en djupare påverkan på människors liv och att populärkultur är en del av den komplexa samtidskulturen. Axelsson lyfter även förgrundsgestalten Stewart M Hoovers, i fältet media-religion-kultur, åsikt att ”populärkulturens förmåga att fånga upp viktiga kulturella element djupt förankrade i

---

<sup>11</sup> Lynch, Gordon. *Understanding Theology and Popular Culture*, Blackwell Pub., Malden, MA, 2005

<sup>12</sup> Roos, Lena & Vesterlund, Per, red. *Bogart och Betel: texter om film och religion*, Swedish Science Press, Uppsala, 2008



samhället på ett lättillgängligt och socialt sätt.”<sup>13</sup> Detta är relevant för *SKAM*. Serien innehåller nämligen olika ämnen som eleven kan ha svårt att greppa och diskutera. Genom att använda sig av en serie som utgångspunkt kan det förenkla elevens förmåga att förstå sammanhang och olika individers situationer.<sup>14</sup>

#### 1.2.4 Muslimska religiositet i det nordiska sekulära samhället

Det historiska perspektivet på hur islam har vuxit i Sverige beskrivs i kapitlet ”Muslimer och islam – historiska och nutida aspekter” skrivet av Göran Larsson i boken *Det mångreligiösa Sverige – ett landskap i förändring* från år 2015. Larssons kapitel behandlar, från ett historiskt perspektiv, hur islam och muslimsk närvaro har sett ut i Sverige samt hur det ser ut idag. Larsson menar att samhällets syn på muslimer, som något främmande, inte är ett nytt fenomen utan funnits sedan 1600-talet. Detta har bidragit till de problem och utmaningar som man ser i dagens samhälle. Unga muslimer i Sverige idag försöker balansera de påtryckningar som kommer från det sekulära samhället, att passa in bland kompisar och i sociala situationer, samtidigt som de bär med sig föräldragenerationens förväntningar. Larsson spår att i framtiden kommer nya tolkningar växa fram bland unga muslimer. Tolkningar och sociala grupper där den muslimska religiositeten blandas på ett nytt sätt med det sekulära samhället. Avslutningsvis diskuterar Larsson vikten av att muslimsk representation syns på tv, i tidningar, på radio och i övrig media för att lyfta fram den ”vanliga” muslimen och hans liv och tankar.<sup>15</sup>

Jonas Otterbeck diskuterar i sin bok *Islam, muslimer och den svenska skolan* från år 2000, hur muslimsk religiositet samverkar med den svenska skolan. Han tar med hjälp av litteratur och intervjuer upp olika ämnen så som exempelvis skolmat, idrott, klädsel och samlevnadsundervisning och resonerar kring hur dessa påverkas av en muslimsk tro. Otterbeck presenterar även i ett kapitel hur unga muslimer kan omedvetet eller medvetet använda sin muslimska identitet för att påverka sin omvärld. Författaren menar att ungdomar påverkas av deras sociala samvaro i identitetssökandet och religionens och skolans centrala roll i den processen. Otterbeck avslutar med att påpeka behovet av vidare forskning om hur

---

<sup>13</sup> Axelsson, Thomas. ”Film som redskap för livstolkning: Exempel från vardagslivet” i *Film och religion: livstolkning på vita duken*, red. Axelson, Tomas & Sigurdson, Ola, 17-49, Cordia, Örebro, 2005: 46-47

<sup>14</sup> Axelsson 2005: 46-47

<sup>15</sup> Larsson, Göran. ”Muslimer och islam – historiska och nutida aspekter” i *Det mångreligiösa Sverige – ett landskap i förändring*, red. Andersson, Daniel & Sander, Åke, 429-477, 3:e uppl., Studentlitteratur AB, Lund, 2015

muslimsk religiositet och den svenska skolan samverkar samt att den sociala gemenskapen kan utveckla och påverka den unga muslimens religiositet.<sup>16</sup>

Även Simon Sorgenfreis bok *Islam i Sverige: de första 1300 åren* från år 2018 lyfter hur islam utvecklats i Sverige ur ett historiskt perspektiv. Han beskriver hur olika muslimska traditioner kommit till uttryck i Sverige och hur det ser ut i dagens samhälle. Sorgenfreis bok redovisar även hur vardagen kan se ut för en muslim i Sverige, bland annat livet i moskén, högtider och riter. Boken ger ett bredare perspektiv på olikheter inom islam och Sorgenfrei menar att han vill lyfta och visa på den mångfald som finns inom religionen och hur den muslimska religiositeten praktiseras i Sverige.<sup>17</sup>

I antologin *Muslimar i Sverige* får 18 muslimska röster komma till tals om hur de ser på sig själva som muslim i Sverige. Redaktören Eli Göndör menar att studien har sin utgångspunkt i att representationen av muslimsk religiositet i Sverige idag är bristande. Problematiken ligger dels i att samhället försöker hitta en representant för alla muslimer i Sverige som kan föra deras talan, och dels i att det saknas utrymme för muslimer att själva uttrycka sina åsikter i samtal kring deras muslimska och svenska identitet i vetenskapliga sammanhang. Boken avslutas med efterord av Göran Larsson, professor vid Göteborgs Universitet, som påpekar just vikten av den framtida forskningen om islam och muslimer bör fokusera på "... hur 'vanliga' individer som identifierar sig som muslimer förstår och förhåller sig till sin tradition, religion och kultur."<sup>18</sup>

Larssons, Sorgenfreis, Otterbecks och Göndörs bidrag till ämnet ger en större förståelse för hur den muslimska religiositeten ser ut idag i det svenska samhället och är av stor relevans för uppsatsen. Den fjärde säsongen av *SKAM* behandlar dels liknande situationer men också dels att analysen av serien ska sluta i ett lektionsförslag där eleverna för diskussioner rörande *SKAM* och muslimsk identitet.

### 1.3 Teori

De två första teorierna som presenteras i detta avsnitt motiverar bland annat värdet av att använda populärkultur i undervisningen. Teorierna förklarar förhållandet mellan kunskap, identitetsskapande och elevens utveckling. Den tredje teorin förklarar begreppet kulturmöten. Innehållet i *SKAM* handlar till stor del om mötet mellan islam och det norska samhället och hur karaktärerna påverkas av detta. Teorin förklarar vad som kan bidra till öppna kulturmöten.

---

<sup>16</sup> Otterbeck, Jonas. *Islam, muslimer och den svenska skolan*, Studentlitteratur AB, Lund, 2000

<sup>17</sup> Sorgenfrei, Simon. *Islam i Sverige: de första 1300 åren*, Bromma, 2018

<sup>18</sup> Göndör, Eli, red. *Muslimar i Sverige*, Timbro förlag, Stockholm, 2018: 277

### 1.3.1 Pragmatismens kunskapsteori

Pragmatismens kunskapsteori handlar om att ”Intressant och värdefull kunskap är sådant som fungerar för människor i deras dagliga liv och kunskap ska koppla till människors konkreta erfarenheter.”<sup>19</sup> Alltså de kunskaper som skolan förmedlar ska hjälpa eleven möta de situationer och problem som uppstår i dennes vardag. En av de främsta förespråkarna för den här synen på lärande var John Dewey, en amerikansk forskare och pedagog som publicerade ett stort antal skrifter i ämnet fram till sin död 1952. Dewey och pragmatismen ser på människan som en samhällsvarelse och det viktiga ligger i relationen mellan individ, kultur och samhälle. Människor formas i sociala och kulturella sammanhang och det är här Deweys utgångspunkt ligger. Det är viktigt att skolan knyter an till elevens levda erfarenheter så att de kan hjälpa hen att förbereda sig för livet efter skolan, att kunna vara en del av det demokratiska samhället.<sup>20</sup> Genom att använda sig av populärkultur i undervisningen, som eleven redan konsumerar, kan det förhoppningsvis leda till diskussioner som berör elevens egna liv. På så vis kan dessa resonemang leda till att eleven applicerar nya kunskaper på tidigare erfarenheter. Samtal kring ämnen och situationer utifrån andra människors levnadssituation kan bidra till en större förståelse för olika livsöden. Sammanfattningsvis kan dessa samtal bli identitetsskapande för eleven och bidrar till förberedelsen av den demokratiska medborgaren.

### 1.3.2 Grimmitts didaktiska teori

Identitetsskapande förklarar den brittiska religionsdidaktisksforskaren Michael Grimmitt som en viktig del av religionsundervisningen. Grimmitt menar att genom att *lära av* religion kan eleven utveckla en förståelse för sig själv i olika religiösa och ickereligiösa livssituationer. Grimmit påpekar vikten av att lära av religionen och inte endast *om* religion. Det är genom att lära av religion som eleven kan applicera de kunskaper de har fått om religioner och sätta dem i en större kontext. Viktigt är för eleven att reflektera över hur dessa kunskaper förhåller sig till dem själva. I religionsundervisningen ska eleven ges möjlighet att diskutera frågor om den egna identiteten, deras egna värderingar och livssituation. Grimmitts didaktiska teori handlar alltså om att religionsundervisningen ska vara identitetsskapande för eleven. Detta genom att lära av religion och sedan få möjlighet att diskutera och reflektera livsfrågor utifrån olika

---

<sup>19</sup> Säljö, Roger. ”Den lärande människan – teoretiska traditioner” i *Lärande, skola, bildning: [grundbok för lärare]*, red. Lundgren, Ulf P., Säljö, Roger & Liberg, Caroline, 251-309, 3., [rev. och uppdaterade] utg., Natur & kultur, Stockholm, 2014: 289

<sup>20</sup> Säljö 2014: 289-292

perspektiv.<sup>21</sup> Skolverkets värdegrund och de övergripande mål som gymnasieskolan har talar bland annat om värdet av att eleven ska få diskutera och reflektera kring olika livsfrågor. Dels för att få en förståelse för andra människors levnadssituationer men även dels för att själv kunna utvecklas i sina livsval.<sup>22</sup> Det svåra med att diskutera livsfrågor i undervisningen är att eleven lätt kan känna att det blir för personligt. En väg runt detta är enligt Malin Löfstedt, universitetslektor i religionsvetenskap och didaktik vid Uppsala universitet, att diskutera livsfrågor utifrån populärkultur. Genom att använda en serie, film eller bok där olika livsfrågor, relationer, sexualiteter eller religioner behandlas, flyttas fokus från jaget och den personliga erfarenheten. På så sätt görs det möjligt för eleven att reflektera och analysera kring livsfrågor på ett distanserat vis. Populärkulturen blir en ingång för eleven att tala om och tänka på svåra ämnen utifrån olika perspektiv, vilket i sin tur gör det möjligt för hen att reflektera hur hen själv känner i olika frågor.<sup>23</sup>

### 1.3.3 Kulturmöten

Det finns tre perspektiv som analysen av *SKAM* berör. Det religiösa, det postkoloniala och perspektivet som behandlar globalisering. Det postkoloniala och globala används för att fånga upp de kulturmöten och identitetsskapande situationer som finns i serien, då båda behandlar hur kulturmöten och strömningar ser ut i världen idag och den komplexa relationen mellan människor och platser. ”Det postkoloniala perspektivet problematiserar nämligen de följder som globaliseringen får för såväl kulturella uttryck som olika identiteter.”<sup>24</sup> Dessa perspektiv tar sig uttryck i uppsatsen i begreppet kulturmöten.

Ruth Illman och Peter Nynäs diskuterar i sin bok *Kultur, människa, möte: ett humanistiskt perspektiv* från år 2005 vad det är som definierar ett kulturmöte. Enligt författarna handlar det i första hand om mötet mellan människor. Detta möte ska inte definieras av yttre kriterier utan handlar istället om den inställning vi själva har till vår

---

<sup>21</sup> Grimmitt, Michael. ”When Is ’Commitment’ a Problem in Religious Education?” *British Journal of Educational Studies*, Vol. 29 No. 1, 42-53, Taylor & Francis på uppdrag av Society for Educational Studies, 1981: 49

<sup>22</sup> Skolverket. *Läroplan, examensmål och gymnasiegemensamma ämnen för gymnasieskola 2011*, Stockholm, 2011: 5 & 10

<sup>23</sup> Löfstedt, Malin. ”Livsfrågor på gott och ont” i *Religionsdidaktik: mångfald, livsfrågor och etik i skolan*, red. Löfstedt, Malin, 51-64, 1:a uppl., Studentlitteratur AB, Lund, 2011: 60-61

<sup>24</sup> Lindgren, Simon. *Populärkultur: teorier, metoder och analyser*, 2:a [rev.] uppl., Liber AB, Stockholm, 2009: 182

motpart och hur vi blir bemötta. ”Ett kulturmöte handlar alltså om de tolkningar som de människor som är involverade i mötet gör.”<sup>25</sup>

Den österrikiske filosofen Martin Buber förklarar hur relationen mellan individer påverkar mötet. Det finns två olika sätt att se på relationer mellan jaget och omvärlden och medmänniskorna. Buber talar om de två förhållningssätten Jag-Det som skapar Det-världen och Jag-Du som skapar Du-världen. Intar en individ förhållningssättet Jag-Det betraktar hen sina medmänniskor utifrån, som ett objekt, vilket skapar gränser mellan individerna. Dessa gränser påverkar jaget, den andra individen och det gemensamma. Intar individen Jag-Du istället så bjuder hen in till det gemensamma rummet och gränserna tappar sin betydelse. Man möts på neutral mark. Som människor växlar vi ständigt mellan dessa två förhållningssätt i möten med andra människor. De två sätten fyller båda en viktig plats i människors liv. Vårt vardagliga liv grundar sig i Det-världen, där är allt i ordning och vi vet hur vi ska förhålla oss till världen. Men det viktiga blir att utmana oss själva och ge oss in i Du-världen. För det är nämligen här som människor utvecklas och lär i möten med varandra.<sup>26</sup>

I samtal om kulturmöten är det viktigt att belysa människans komplexitet, hen är en varelse av sin samtid men också som en unik individ som tolkar och drar egna slutsatser om sin omvärld. För att ge en djupare förståelse av komplexiteten i ett kulturmöte kan man dela in den i tre dimensioner, *kunskap*, *attityder* och *individens upplevelsevärld*. I kulturmöten kan kunskap om den andres historia, religion, traditioner och sociala system underlätta och göra så att individerna undviker missuppfattningar om varandra. Men kunskap om den andre kan även leda till att man går in i mötet med en stereotyp bild av den andre. Ofta använder vi människor oss av stereotypa bilder för att ordna upp de människor och situationer vi möter i hanterbara helheter.<sup>27</sup> ”... men t.ex. värderande generaliseringar om hur människor i en viss kultur är funtade kan också hindra oss från att se att det är en människa vi möter, inte en typ.”<sup>28</sup> Förutom kunskapsdimensionen spelar också attityden gentemot andra människor roll i mötet med dem. Attityder är något som vi har med oss från vår primära socialisation, familjen, skolan, umgängen med mera. Attityddimensionen och kunskapsdimensionen hänger ihop på det sättet att våra attityder formar den kunskap som vi tar till oss och är viktigt i mötet med andra individer. En god attityd hjälper till att skapa öppna kulturmöten. Till sist har vi

---

<sup>25</sup> Illman, Ruth & Nynäs, Peter. *Kultur, människa, möte: ett humanistiskt perspektiv*, 1:a uppl., Studentlitteratur, Lund, 2005: 51

<sup>26</sup> Illman & Nynäs 2005: 48-57

<sup>27</sup> Illman & Nynäs 2005: 60-61

<sup>28</sup> Illman & Nynäs 2005: 61

den tredje dimensionen, individens egen upplevelsevärld.<sup>29</sup> Denna dimension "... handlar om hur individen i sitt innersta tolkar och skapar sig bilder av andra människor utgående från kunskapsaspekter och samhällets normer."<sup>30</sup> I kulturmöten kopplas tidigare erfarenheter ihop med de normer som finns i samhället. I ett möte är en individ aldrig ofärgad av sin omgivning utan påverkas av den. En samverkan av dessa tre dimensioner kan påverka utfallet av ett kulturmöte och behöver betraktas för att få en djupare förståelse för ett kulturmöte mellan individer.<sup>31</sup>

I analysen av *SKAM* blir det intressant att se om och hur dessa tre dimensioner påverkar kulturmöten mellan seriens karaktärer men även hur dimensionerna påverkar de diskussioner som serien kan bidra med. För att skaffa sig en djupare förståelse för problematiken blir det viktigt att se om individerna intar något av förhållningssätten Jag-Det eller Jag-Du. Detta påverkar nämligen relationen mellan dem. En intressant aspekt, att titta närmare på i analysen, är att se om förhållningssätten och dimensionerna ändras under seriens gång.

## 1.4 Material och metod

I detta avsnitt presenteras det material och de metoder som uppsatsen bygger på. Först kommer en kortfattad redovisning av materialet och därefter beskrivs den analysmetod som används i uppsatsen.

### 1.4.1 Material

Den primära källan i denna uppsats är tv-serien *SKAM* skapad av Julie Andem. Seriens fyra säsonger är producerade av Norsk RikskringKasting, NRK, som är Norges motsvarighet till SVT och Andem står både för regi och manus i samtliga. Den första säsongen av *SKAM* hade premiär den 25 september 2015 då det första klippet släpptes på hemsidan [www.skam.p3.no](http://www.skam.p3.no). *SKAM* var NRKs nysatsning och försök att rikta sig till unga tjejer i 16-årsåldern. Serien skapades utifrån tidigare likande satsningar för unga tjejer där karaktärer kommunicerade med tittarna genom bloggar och videodagböcker. Med *SKAM* var det dags att göra något nytt. Genom hemsidan skulle fansen få följa karaktärerna i serien genom klipp, screenshots från sms-konversationer och sociala medier-plattformar. Varje vecka publicerades dessa inlägg i realtid för fansen, det som hände onsdagskväll klockan 19:46 i den fiktiva världen

---

<sup>29</sup> Illman & Nynäs 2005: 60-63

<sup>30</sup> Illman & Nynäs 2005: 63

<sup>31</sup> Illman & Nynäs 2005: 63

publicerades samma tid på hemsidan. Vid veckans slut publicerades ett sammansatt avsnitt av veckans alla klipp på NRKs kanaler. Under veckan publicerades även bilder och videos på de fiktiva karaktärernas sociala medier konton, såsom instagram och youtube. Även där fick fansen då en chans att få en inblick i *SKAM*-världen.<sup>32</sup>

Det är seriens fjärde och sista säsong som uppsatsen kommer behandla. Här får vi följa Sana och hennes säsong handlar om hur hennes muslimska religiositet samverkar med det norska samhället. Andem berättar att huvudpoängen med Sana var att skapa en ny karaktär i den norska tv-serievärlden. Sana skulle få representera en muslimsk karaktär som väljer sitt eget förhållande till religionen. Andem ville använda Sana för att slå hål på de fördomar som finns om muslimer i det norska samhället samt representera en värld som inte tidigare funnits i norska tv-serier. Sana har en stark tro och låter många gånger inte de starka kulturpåtryckningarna påverka henne. Hon känner att det finns större saker som är viktigare.<sup>33</sup> Informationen om produktionen av serien och dess innehåll kommer från intervjuer och föreläsningar med Julie Andem och Mari Magnus. Mer information om seriens bakgrund och tidigare säsonger behandlas i kapitel två.

Som komplement till serien används facklitteratur för att definiera begreppet populärkultur samt beskriva populärkulturens utveckling, värde och status i skolans undervisning. Dessutom används material från Skolverket, så som skolans värdegrund och läroplan för gymnasieskolans kurs Religionskunskap 1 publicerad år 2011. Till viss del används även annat material från Skolverket, exempelvis publikationer på deras hemsida. Den tidigare forskningen som presenteras består av både facklitteratur samt artiklar och till bakgrundskapitlet används även inspelade intervjuer och föredrag. Sammanfattningsvis används tv-serien, tryckt facklitteratur samt digitalt publicerad litteratur, artiklar och inspelningar som material i denna uppsats.

#### 1.4.2 Metod

Uppsatsen har sin utgångspunkt i en kvalitativ metod där en populärkulturell analys tillsammans med facklitteratur används för att motivera ett konkret lektionsförslag i kursen Religionskunskap 1. Serien *SKAM* har norska som originalspråk därav görs det en översättning av de citat som används i analysen. Detta på grund av att nyanserna som finns i

---

<sup>32</sup> MediaMorfosis, *SKAM Case Julie Andem/Mari Magnus – ENGLISH- Mediamorfosis 2017*, september 2017. <http://ytchannelembed.com/video.php?id=i6gCzxrIPs&t=#.W-LRrXpKgcg> (hämtad 2018-11-07)

<sup>33</sup> NRK. *Se hele intervjuet med «SKAM»-skaperne*, 2016-05-15 [https://www.nrk.no/video/PS\\*265036](https://www.nrk.no/video/PS*265036) (hämtad 2018-11-07)

de norska uttrycken ska framgå för den svenska tittaren och läsaren av denna uppsats. Som hjälpmedel används *Norstedts norsk-svenska ordbok* från år 1998.<sup>34</sup>

Analysen av serien *SKAM* utgår från den franska litteraturforskaren Roland Barthes metod för att analysera populärkultur som presenteras i Simon Lindgrens bok *Populärkultur: Teorier, metoder och analyser* från år 2009. Lindgren ger exempel på olika infallsvinklar och metoder som man kan använda vid analys av populärkultur, Barthes analysmetod är en av dem. Barthes analysmetod handlar om att man analyserar populärkultur utifrån två olika nivåer. En språklig nivå där man rent upp och ner beskriver verket, en speciell scen eller en situation. Vad är det som händer? Vad ser jag som tittare? Den andra nivån är den mytologiska nivån. Här behandlas det symboliska innehållet. Hur tolkar jag som tittare det jag ser?<sup>35</sup> Inom den mytologiska nivån är begreppet myter viktigt. ”Begreppet syftar på hur det i varje kultur finns grundläggande och återkommande språkliga mönster – berättelser – som styrs av underliggande regler, och som kommer till uttryck i kulturens texter.”<sup>36</sup> I detta sammanhang talar man om texten som ett större begrepp, alltså det kan vara en film, scen, reklambild med mera.<sup>37</sup> Till dessa två nivåer kan man koppla orden *denotativ* och *konnotativ*. Denotativ hör ihop med den språkliga nivån och ska vara en så stabil och objektiv beskrivning av det vi ser. Den bokstavliga betydelsen av verket. Viktigt att påpeka är att det är teoretiskt omöjligt att göra en ren denotativ beskrivning av ett populärkulturellt verk. Målet är istället att komma så nära en ren denotativ beskrivning att en majoritet kan acceptera den som den otolkade beskrivningen av verket. Konnotativ är istället kopplad till den mytologiska nivån. Här talar man om hur verket kan vara laddat med en rad olika betydelser. Vad associerar vi verket till och hur kan man tolka det? Konnotation är alltså kopplat till ideologier, olika sätt att se på världen.<sup>38</sup>

Tillvägagångsättet i analysen av *SKAM* kommer vara att det först sker en denotativ beskrivning av en speciell scen eller situation i ett avsnitt därefter en konnotativ beskrivning av samma scen. Den konnotativa beskrivningen av scenerna utgår från min egen tolkning. Beroende på vem det är som tolkar ett populärkulturellt verk så kan utfallet bli annorlunda. Den konnotativa beskrivningen kommer i sin tur placera in scenen i en av följande fyra kategorier: muslimska traditioner och ritualer, kulturmötet mellan islam och det norska samhället samt identitetsskapande och identitetsutmanande situationer och fördomar

---

<sup>34</sup> Fowler, Birgitta, Vannebo, Kjell Ivar & Moberg, Lena, *Norstedts norsk-svenska ordbok: [54000 ord och fraser]*, 1. uppl., Norstedts ordbok, Stockholm, 1998[1992]

<sup>35</sup> Lindgren 2009: 80

<sup>36</sup> Lindgren 2009: 88

<sup>37</sup> Lindgren 2009: 65

<sup>38</sup> Lindgren 2009: 83-84



om muslimer. De här fyra kategorierna hjälper till att identifiera viktiga element i analysen som i sin tur hjälper till att besvara de inledande frågeställningarna. Identifieringen av dessa fyra kategorier bygger på en primär analys av serien och fungerar som en grund för den mer detaljerade analysen som presenteras i senare kapitel. I den primära analysen valdes scener och situationer som var relevanta för ämnet ut och därefter grupperades med scener av likande karaktär. Dessa grupperingar bildade de fyra kategorier som presenterades innan. De olika scenerna går att koppla till fler än en kategori men för att visa på en bredd i serien har de tilldelats den kategori som de representerar tydligast. Analysen kommer följa ett så kallat diakroniskt mönster. Genom att samla scener av ett visst slag, som har vissa gemensamma nämnare, kan man se hur förändringen ser ut över tid och dessutom ge en övergripande bild på hur detta ämne kommer till uttryck i serien.<sup>39</sup>

Uppsatsen avslutas med en analys av hur innehållet i serien förhåller sig till läroplanens krav på vad lektioner ska innehålla i kursen Religionskunskap 1. Detta för att ge exempel på hur en lektion som behandlar serien kan se ut i skolans undervisning

## 1.5 Avgränsningar

I denna uppsats har fyra avgränsningar gjorts. Den första är att uppsatsen endast kommer fokusera på säsong fyra av *SKAM*. Detta på grund av att det är i denna säsong som fokus ligger på muslimsk identitet och hur den problematiseras i förhållande till det norska samhället.

Den andra avgränsningen är att analysen av de scener som förekommer i *SKAM* kommer begränsas till tre scener i varje kategori som presenteras i 1.4.2 Metod. På grund av omfång och tidsram på uppsatsen har tre scener valts ut i den primära analysen av serien vilka representerar de ämnen och situationer som de fyra kategorierna behandlar.

Den tredje avgränsning är att analysen av serien, som resulterar i ett konkret lektionsförslag, kommer att begränsas till en viss del av läroplanen för Religionskunskap och kursen Religionskunskap 1. De delar i läroplanen som är relevanta för undersökningen presenteras i nästkommande kapitel.

Den fjärde avgränsningen handlar om att undersökningen och lektionsförslaget, som presenteras i slutet av uppsatsen, kommer utgå från facklitteratur, min egen analys utifrån vald metod samt kopplingar till skolverkets riktlinjer. Möjlighet finns att undersöka hur receptionen av serien ser ut hos ungdomar och att presentera samt få respons på

---

<sup>39</sup> Lindgren 2009: 94-95

lektionsförslaget av lärare i gymnasieskolans kurs Religionskunskap 1. På grund av tid och omfång på uppsatsen kommer detta inte ingå men för fortsatt forskning hade det dessutom varit av värde att testa lektionsförslaget i en klass för att se hur det tas emot av elever.

## 1.6 Disposition

Uppsatsen kommer vara upplagd på följande sätt. Det inledande kapitlet har redovisat uppsatsens syfte och frågeställningar samt de teorier, metoder och material som används. Det inkluderar även tidigare forskningen som finns inom ämnet och de avgränsningar som gjorts. I kapitel två redovisas vad populärkultur är och vilken definition av begreppet som uppsatsen utgår från. Vidare förklaras även populärkulturens framväxt i undervisningen och de riktlinjer från Skolverket som är relevanta för uppsatsen. Dessutom ges en mer ingående bakgrund till tv-serien *SKAM*. Kapitel tre kommer behandla själva analysen av den fjärde säsongen av *SKAM*. Analysen kommer utgå från de populärkulturella analysmetoder som presenteras under avsnittet 1.4 Material och metod. Sist i kapitel tre sammanfattas analysen och de två första frågeställningarna besvaras. I kapitel fyra presenteras ett konkret lektionsförslag på hur den fjärde säsongen av *SKAM* kan användas i undervisningen i kursen Religionskunskap 1 på gymnasiet. Lektionsförslaget motiveras och analyseras med hjälp av valda teorier och det material som tidigare presenterats i uppsatsen. Därefter redogörs uppsatsens slutsats och sist presenteras en litteraturförteckning.

## 2. Bakgrund

I följande kapitel presenteras uppsatsens bakgrund för att ge en vidare förståelse för uppsatsens olika delar. En definition av begreppet populärkultur presenteras samt hur framväxten sett ut i undervisningen. Det redogörs även för Skolverkets syn på populärkultur samt de delar av läroplanen i Religionskunskap 1 och gymnasieskolans värdegrund som uppsatsen berör. Sista avsnittet presenterar tv-serien *SKAM*.

### 2.1 Vad är populärkultur?

Det är svårt att på ett enkelt sätt definiera vad ordet populärkultur står för. Ordet för med sig olika aspekter och en ensam definition kan därför bli problematiskt. En början är enligt Simon Lindgren att se på ordboksdefinitionen av begreppet.

Populärkultur brukas som term sägas stå för kulturprodukter inom områden som film, tv, radio, mode, litteratur och musik, vilka huvudsakligen konsumeras av det stora flertalet i ett samhälle. Det vill säga människor i största allmänhet: du och jag.<sup>40</sup>

Termen innefattar då kultur som är populär hos folket. Detta kan bli problematiskt för i dagligt tal talar man inte om all kultur när man talar om populärkultur samt att definitionen blir väldigt bred.<sup>41</sup> Någon som försöker reda ut begreppet ytterligare är engelsmannen John Storey. Storey menar på att man kan se på populärkultur på olika sätt beroende på vad man sätter begreppet i kontrast till. Beroenden på vilka begrepp, ofta finkultur, folklig kultur och masskultur, som vi sätter populärkulturen i relation till, associerar vi det med olika saker. För att förklara detta vidare kan man dela upp begreppet i fyra olika deldefinitioner.<sup>42</sup>

1. *Populärkultur är kultur som många uppskattar.* Detta kan ses som ett kvantitetskriterium. Populärkultur är alltså det som massorna gillar. Det kan handla om den populäraste biofilmen, tv-programmet med flest tittare, ettan på albumlistan eller kanske världens mest besökta snabbmatskedja eller den mest använda teknikprylen. Men kvantitetskriteriet har sina brister. Även skivan på sista plats på albumlistan och tv-programmet med hälften så många tittare borde även dem definieras som populärkultur.<sup>43</sup>

2. *Populärkultur är annan kultur än finkultur.* Här talar man istället om ett kvalitetskriterium. ”Populärkultur blir den undermåliga andra klassens kultur som konsumeras av dem som inte har förmågan att förstå eller uppskatta den upphöjda finkulturen. Alternativt den meningslösa kultur som finkulturkonsumenterna konsumerar i stunder av tanklöshet.”<sup>44</sup>

---

<sup>40</sup> Lindgren 2009: 17

<sup>41</sup> Lindgren 2009: 17

<sup>42</sup> Lindgren 2009: 32

<sup>43</sup> Lindgren 2009: 33

<sup>44</sup> Lindgren 2009: 34

Den här deldefinitionen bygger på att man kan dela upp kultur i finkultur och annan kultur, alltså att något är bättre och något annat är sämre. Att sätta populärkultur i relation med finkultur ger två problem. Den första är att populärkulturen är lågt stående kultur som konsumeras av samhällets lägre klasser. Då finns det en tydlig gräns mellan vad som är finkultur och vad som är populärkultur. Det andra problemet grundar sig i att populärkulturen har tagit sig in på finkulturens område. Idag sprids finkultur på ett helt nytt sätt vilket gör att gränsen mellan vad som är finkultur och vad som är populärkultur är svårare att definiera. Ett kulturellt verk kan alltså samtidigt ses som finkultur och vara populär bland samhällets alla klasser.<sup>45</sup>

3. *Populärkultur är masskultur.* Alltså att populärkultur är "... en massproducerad kultur anpassad för masskonsumtion."<sup>46</sup> Detta synsätt har präglat definitionen av populärkultur sedan senare delen av 1800-talet. I och med industrialiseringsprocessen av västvärlden stöptes människan till att ta till sig den massproducerade kulturen som fanns till förfogande. Det fanns med detta låg kultur, masskonsumenternas kultur, och hög kultur, som samhällets överklass tog till sig. Detta perspektiv kan ses som föråldrat men är viktigt för att förstå vad populärkulturen kom att bli under industrialiseringen.<sup>47</sup>

4. *Populärkultur är folkkultur.* Här är tanken att populärkultur är kultur för folket gjord av folket. Storeys kritik till denna del av definitionen ligger i sannolikheten att folket, individer, kan producera kultur som skulle få sådan spridning att det kan räknas som populärkultur. Dock kan man se kultur skapad av individer som något populärkulturellt. Ett annat problem blir också vem som räknas till folklig och var den gränsen går någonstans. Trots sin kritik är deldefinitionen viktigt i sin koppling till det folkliga. Det är på något sätt kultur som ger folket vad de vill ha.<sup>48</sup>

Sammanfattningsvis är det svårt att på ett tydligt sätt definiera begreppet populärkultur. Men ser man på begreppet som en kombination av ordboksdefinitionen och de fyra deldefinitionerna kan man få en övergripande bild av vad populärkultur innefattar. *SKAM* går att koppla till i alla fall två av dessa deldefinitioner nämligen som kultur som många uppskattar och även att det är folkkultur. Ett exempel på *SKAM*s popularitet återfinns i inledningen där presenteras det att *SKAM* har slagit tittarrekord på SVT play. Dessutom har

---

<sup>45</sup> Lindgren 2009: 34-38

<sup>46</sup> Lindgren 2009: 39

<sup>47</sup> Lindgren 2009: 39-43

<sup>48</sup> Lindgren 2009: 43-45

fem länder i Europa skrivit kontrakt med NRK för att göra sin egen version av *SKAM*.<sup>49</sup> Tecken på att serien är en form av folkkultur visar sig då seriens innehåll grundar sig på intervjuer av ungdomar i Norge där de har fått berätta om sina liv.<sup>50</sup> Alltså bygger serien, som riktar sig till ungdomar, på ungdomarnas egna livshistorier och känslor.

## 2.2 Populärkultur i undervisningen

År 1995 tillsattes en kommitté som skulle utreda hur skolan på bästa sätt kunde utvecklas tillsammans med samhället. Kommittén fick namnet Skolkommittén och presenterade år 1997 olika förslag på hur detta kunde se ut. Ett av förslagen grundade sig i hur kulturen skulle få större utrymme i skolans undervisning.

Om skolan i sin verksamhet skall utgå ifrån, och ta till vara barns och ungdomars egna erfarenheter och kunskaper är deras kulturella yttringar en viktig del av dessa. Inte minst spelar medievärlden en stor roll. Det finns, menar vi, en tendens i vuxenvärlden, som också har avspeglats i riktlinjer och anvisningar till skolan, att framför allt se som skolans uppgift att motverka populärkulturen och att lära barn och ungdomar att ställa sig kritiska till dess yttringar. Vi menar att det är viktigare att se mediekulturen som en berikande del av barns och ungdomars liv. Skolan bör därför arbeta med att öka elevernas möjligheter att lära sig att förstå, att ta till vara och att använda sig av kulturen, snarare än att motverka den, även om förståelsen också handlar om att dekonstruera och att kritiskt granska.<sup>51</sup>

Här började det ske en förändring på synen på populärkulturen. Ungdomarnas syn var redan tydlig. Populärkulturen hade redan en stark ställning i ungdomarnas liv och sågs på många sätt som ett bildningsmedel som konkurrerade med skolan. Genom till exempel internet, musik och aktiviteter skapades bildningsvägar som många ungdomar värderade högre än skolan. Populärkulturen blev en väg för ungdomars egna identitetsskapande.<sup>52</sup>

### 2.2.1 Historisk utveckling

Populärkulturens första intåg i skolan skedde kring mitten av 1800-talet då litteratur började användas i svenskundervisningen. I och med massproduktionen av litteratur började skolans värld bli allt mer kritisk. Det var viktigt att skilja på den goda fostrande litteraturen, som kunde få en plats i skolan, och den usla, som ungdomarna skulle skyddas från i allra högsta grad. Det var klassiska texter på grekiska och latin som accepterades medan den svenska, samtida litteraturen förkastades. Förändringen skedde under senare delen av 1800-talet då litteratur etablerats som ett forskningsämne på universitetet. Nu var det istället landets

---

<sup>49</sup> Staude, Tone. «*SKAM*» blir europeisk, NRK, 2017-10-15 [https://www.nrk.no/kultur/\\_skam\\_bli-europeisk-1.13732332](https://www.nrk.no/kultur/_skam_bli-europeisk-1.13732332) (hämtad 2018-12-03)

<sup>50</sup> MediaMorfosis, *SKAM Case Julie Andem/Mari Magnus – ENGLISH- Mediamorfosis 2017*, september 2017. <http://ytchannelembd.com/video.php?id=i6gCzxtIPs&t=#.W-LRrXpKgcg> (hämtad 2018-11-07)

<sup>51</sup> Skolkommittén, *Skolfrågor [Elektronisk resurs] : om skola i en ny tid : slutbetänkande*, Fritze, Stockholm, 1997. <http://urn.kb.se/resolve?urn=urn:nbn:se:kb:sou-7266326> (hämtad 2018-11-06): 263

<sup>52</sup> Persson 2000: 16

största och bästa diktare som stod i fokus och det utvecklades en kanon.<sup>53</sup> Kanon är ”... en samling verk och författarskap som man ansåg vara särskilt framstående och högtstående. Kanon blev det nav undervisningen kretsade kring och kanons innehåll framstod efter hand som alltmer självklar och omöjlig att ifrågasätta.”<sup>54</sup> Detta synsätt fortsatte in på 1900-talets första hälft och denna typ av litteratur skulle bland annat inpränta idealism och fosterlandskärlek i eleven. Det blev ett sätt att skilja på finkultur mot lägre kultur som än idag präglar gränsdragningen mellan finkultur och populärkultur i skolan och i samhället.<sup>55</sup>

På 1960-talet tog populärkulturen ännu ett steg in i skolans undervisning. Läroboken *Författare och förfuskare* från år 1959 av Rune Fröroth handlar om att eleven ska lära sig skilja på bra och dålig litteratur samt argumentera för sin sak. Målet var att om barnet utsätt för bra och dålig litteratur och tillsammans med en vuxen kritiskt granskar dessa ska de till slut själva kunna identifiera och välja bort dålig litteratur. På detta sätt vaccinerar barnet mot populärkulturens skadeverkningar. Fröroth applicerar denna vaccinationsmodell i sin lärobok men resultatet blev inte som Fröroth hoppades. Konsumtionen av dålig litteratur, såsom veckotidningar och seriemagasin minskade inte och lärare upplevde att eleven föredrog att läsa Fröroths exemplen på dålig litteratur framför de etablerade författarnas texter.<sup>56</sup>

Efterhand kom vaccinationsmodellen att kompletteras med en fri upplevelseläsning och kulturtrappa. I grundskolans läroplan från år 1969 stod det att litteraturundervisningen skulle utföras på ett sådant sätt att den uppmuntrade eleven att fortsätta sin läsning på sin fritid. Man rekommenderade en trappstegsmodell som gick ut på att eleven startade med lägre litteratur såsom serier, och gick stadigt upp för förbi den goda barn- och ungdomslitteraturen och vidare till finkulturen. Viktigt var att inte för tidigt introducera ett för högt trappsteg för eleven då den spontana och fria upplevelseläsningen kunde skadas. Kulturtrappan och upplevelseläsningen fick goda resultat men det kvarstod ett problem. Läroplanen poängterade att populärkulturen inte hade en plats i skolans undervisning men med uppmuntrandet av den fria upplevelseläsningen skedde motsatsen.<sup>57</sup>

Under framför allt 1970-talet växte sig ideologikritiken stark i Europa. Kritiken riktas till såväl finkultur som den fria populärkulturen och utgångspunkten låg i att all kultur bär på spår av det samhälle den är konstruerad i. Kritikerna menade att kulturen visar upp en bild av att allt löser sig och att alla får ett gott slut och att samhällets konflikter förnekas.

---

<sup>53</sup> Persson 2000: 29-30

<sup>54</sup> Persson 2000: 30

<sup>55</sup> Persson 2000: 31

<sup>56</sup> Persson 2000: 31-37

<sup>57</sup> Persson 2000: 37-41

Även karaktärsbeskrivningarna ifrågasattes här, alla kan inte vara goda eller onda. Eleven skulle inte sluta läsa populärkultur och söka sig till finkulturen, utan lösningen blev istället att eleven skulle lära sig att analysera kulturen som de konsumerar och se dess bakomliggande mönster och strukturer. Det ideologkritiska perspektivet har fått en del kritik. Dels att ideologikritiken ser på populärkulturen som helt och hållet homogen och dels att det inte går att applicera dess tankar på skolans lägre årskurser.<sup>58</sup>

Ett vidare steg i ideologikritikens mönster är erfarenhetspedagogiken. ”Erfarenhetspedagogikens grundtanke är att med utgångspunkten i gamla erfarenheter uppmuntra till nya erfarenheter, att förändra elevernas föreställningsvärld på ett sätt som de själva ser som relevant.”<sup>59</sup> Tanken som växte under 1980-talet grundade sig i att använda populärkultur som låg nära eleven. Genom att skolan lyfter populärkultur som ligger nära elevens vardagliga konsumtion kan den diskuteras och analyseras och sättas in i större sociala och historiska sammanhang. Kritik mot denna modell ligger i att det för eleven kan kännas för personligt att diskutera sina egna erfarenheter i skolan så det blev viktigt för läraren att ha receptionsaspekten i åtanke.<sup>60</sup>

Från 1990-talet och framåt har synen på populärkultur och kultur i allmänhet förändrats i skolans värld. Denna förändring har dels påverkats av massmediernas rapportering av populärkultur och dels mediapedagogikens tankar. Media spelar en ny roll i samhället och gymnasieskolan får ett eget mediaprogram. Med detta börjar man tala om klyftan mellan teori och praktik. Det blir viktigt för eleven att även arbeta med populärkultur på det praktiska planet. Hen ska få möjlighet att själv skapa konst, film, texter och musik.<sup>61</sup>

Avslutningsvis menar Magnus Persson att ”... ett vidgat estetik- och kulturbegrepp som inkluderar både högt och lågt och som inte separerar teori och praktik alltmer framstår som en nödvändighet för en konstruktiv kulturpedagogik i skolan.”<sup>62</sup>

## 2.3 Skolverket

I detta avsnitt presenteras dels populärkulturens plats i Skolverkets styrdokument och dels hur skolans värdegrund och läroplanen i kursen Religionskunskap 1 förhåller sig till populärkultur, muslimsk religiositet, kulturmöten och identitetsskapande. Dessutom redovisas relevanta delar av kunskapskraven som senare i uppsatsen kopplas till lektionsförslaget. På

---

<sup>58</sup> Persson 2000: 41-49

<sup>59</sup> Persson 2000: 58

<sup>60</sup> Persson 2000: 49-58

<sup>61</sup> Persson 2000: 58-62

<sup>62</sup> Persson 2000: 65

grund av att Skolverket behandlar och tar upp detta i olika sammanhang delas de upp i två delar, en del vars innehåll berör populärkultur och en kring de delar som tar upp religiositet, kulturmöten och identitetsskapande.

### 2.3.1 Populärkultur

Det är på få ställen som populärkultur omnämns i Skolverkets läroplan och värdegrund. På grund av detta blir det istället viktigt att studera riktlinjerna och tolka var populärkultur har sin plats i undervisningen. En generell bild som presenteras är att man ibland talat just om populärkultur som undervisningsmaterial i etik. Det har med tiden skett en förändring i hur man ser på populärkulturen och vad den kommer att betyda för ungdomar. Populärkulturen har nämligen blivit allt viktigare i ungdomars normbildande och värderingsskapande.<sup>63</sup> Gymnasieskolans värdegrund säger bland annat att ”*Det etiska perspektivet är av betydelse för många av de frågor som tas upp i utbildningen. Därför ska undervisningen i olika ämnen behandla detta perspektiv och ge en grund för och främja elevens förmåga till personliga ställningstaganden.*”<sup>64</sup> I de övergripande kunskapsmålen för gymnasieskolan behandlas två punkter som specifikt går att koppla till populärkultur i skolans undervisning, nämligen att

Det är skolans ansvar att varje elev... kan söka sig till saklitteratur, skönlitteratur och övrigt kulturutbud som en källa till kunskap, självinsikt och glädje, ... har förmåga att kritiskt granska och bedöma det han eller hon ser, hör och läser för att kunna diskutera och ta ställning i olika livsfrågor och värderingsfrågor.<sup>65</sup>

Etiska förhållningssätt är något som även tas upp i läroplanen för kursen Religionskunskap 1. Här talar man om vikten av att låta eleven analysera olika etiska ståndpunkter i förhållande till olika religioner, livsåskådningar och elevens eget ställningstagande. Det är även viktigt att eleven utifrån etiska och moraliska utgångspunkter vet vad som menas med ett gott samhälle och liv.<sup>66</sup> Ämnets syfte talar även om att eleven ska ”... ges möjlighet att reflektera över och analysera människors värderingar och trosföreställningar och därigenom utveckla respekt och förståelse för olika sätt att tänka och leva.”<sup>67</sup>

Christina Osbeck, docent och universitetslektor vid Göteborgs Universitet, skriver i sin text publicerad på skolverkets hemsida, hur skönlitteratur kan vara ett bra hjälpmedel i etikundervisningen. Genom att använda sig av populärkultur, främst skönlitteratur, i undervisningen kan elevens etiska kompetens utvecklas. Skönlitteraturen ger

---

<sup>63</sup> Hållén, Jonas. *Vuxna måste visa vägen*, Lärarnas tidning, 2002-11-21

<https://lararnastidning.se/jonas-hallen-vuxna-maste-visa-vagen/> (hämtad 2018-12-27)

<sup>64</sup> Skolverket 2011: 7

<sup>65</sup> Skolverket 2011: 9 & 10

<sup>66</sup> Skolverket 2011: 138

<sup>67</sup> Skolverket 2011: 137



eleven en möjlighet att utveckla nya perspektiv genom att få uppleva nya världar och perspektiv. ”I skönlitteraturen möter vi nya berättelser, föreställningar, antaganden och uttryckssätt som ger oss möjlighet till en rikare och mer nyanserad förståelse av både oss själva och vår omvärld.”<sup>68</sup> Det finns olika sätt att arbeta med litteraturen enligt Osbeck. Beroende på vilka gränser som eleven sätter upp mellan sig själv och texten kan detta se olika ut. Eleven kan distansera sig från läsningen och ta avstånd från karaktärernas livsförhållanden, då bekräftas dessa gränser. Eleven kan även utmana gränserna genom att analysera hur karaktärens livssituation förhåller sig till samhället och även till sitt eget liv. Det är i denna stund som elevens etiska kompetens utvecklas. Eleven kan även koppla bort de analytiska perspektiven och fokusera på en personlig läsning vilket också bör uppmuntras. Förutom att arbeta med litteraturen krävs det även ett gott klassrumsklimat menar Osbeck. För att få rikare språk, bättre analytiskt perspektiv samt en nyanserad förståelse och tolkning krävs det att diskussionen kring litteraturen styrs av ett bra klassrumsklimat. Det är i klassrummet som det etiska samtalet tar plats och för att eleven ska utvecklas behöver miljön vara god och accepterande.<sup>69</sup>

### 2.3.2 *Muslimsk religiositet, kulturmöten och identitetsskapande*

Innehållet i den fjärde säsongen av *SKAM* handlar till stor del om hur muslimsk religiositet ser ut i en ung tjejs liv. Genom säsongens gång får vi som tittare följa med när olika muslimska ritualer utförs, vardagssituationer där kulturmötet mellan det västerländska samhället och islam har betydelse men även samtal om identiteten, förväntningar, på sig själv och på andra, och fördomar. Dessa ämnen är något som har stor relevans i religionsundervisningen i skolan. Nedan följer delar ur syftet i ämnet religionskunskap som är relevanta i arbetet med muslimsk religiositet, kulturmöten och identitetsskapande situationer.

Undervisningen ska ta sin utgångspunkt i en samhällssyn som präglas av öppenhet i fråga om livsstilar, livshållningar och människors olikheter samt ge eleverna möjlighet att utveckla en beredskap att förstå och leva i ett samhälle präglad av mångfald. ... De ska ges möjlighet att reflektera över och analysera människors värderingar och trosföreställningar och därigenom utveckla respekt och förståelse för olika sätt att tänka och leva. Undervisningen ska också ge eleverna möjlighet att analysera och värdera hur religion kan förhålla sig till bland annat etnicitet, kön, sexualitet och socioekonomisk bakgrund.

... Undervisningen i ämnet religionskunskap ska ge eleverna förutsättningar att utveckla följande:

1. Förmåga att analysera religioner och livsåskådningar utifrån olika tolkningar och perspektiv.
2. Kunskaper om människors identitet i relation till religioner och livsåskådningar.<sup>70</sup>

---

<sup>68</sup> Osbeck, Christina. *Skönlitteratur i klassrummet bidrar till etisk kompetens*, Skolverket, 2018-09-21 <https://www.skolverket.se/skolutveckling/forskning-och-utvarderingar/forskning/skonlitteratur-i-klassrummet-bidrar-till-etisk-kompetens> (hämtad 2018-11-07)

<sup>69</sup> Osbeck 2018-09-21 (hämtad 2018-11-07)

<sup>70</sup> Skolverket 2011: 137

I det centrala innehållet i läroplanen för kursen Religionskunskap 1 nämns även att undervisningen ska behandla följande delar,

- ... de övriga världsreligionerna och olika livsåskådningar, deras kännetecken och hur de tar sig uttryck för individer och grupper i samtiden, i Sverige och i omvärlden. - Olika människosyn och gudsuppfattningar inom och mellan religioner. - Religion i relation till kön, socioekonomisk bakgrund, etnicitet och sexualitet. - Individers och gruppers identiteter och hur de kan formas i förhållande till religion och livsåskådning utifrån till exempel religiösa skrifter, traditioner, sociala medier samt historiska och nutida händelser.<sup>71</sup>

Skolverkets läroplan nämner alltså att det är viktigt att eleven får möjlighet att utveckla färdigheter så de kan förstå att religiositet kan se olika ut och att identitetsskapande är något som kan ta form utifrån olika aspekter så som exempelvis relationer till andra människor, ställningstaganden eller religion. Läroplanen påpekar även vikten av att eleven ska få möjlighet att förstå hur religionen lever och samverkar med det övriga samhället i Sverige, alltså det moderna sekulära västerländska samhället. Serien *SKAM* behandlar dessa ämnen och nästa kapitel kommer ge exempel på hur detta kan se ut och sist i uppsatsen presenteras lektionsförslaget som behandlar Skolverkets läroplan.

Förutom syftet och det centrala innehållet är kunskapskraven i kursen Religionskunskap 1 relevant för lektionsförslaget. Det är kunskapskraven som motiverar bland annat bedömningen av elevens prestation men även hur tillvägagångssättet bör se ut. För betyget E är följande formulering kopplat till muslimsk religiositet, kulturmöten och identitetsskapande.

I sin analys förklarar eleven **enkla** samband och drar **enkla** slutsatser om världsreligioner och livsåskådningar i relation till individer, grupper och samhällen utifrån olika tolkningar och perspektiv.

... Eleven ger **några** exempel på hur identitet kan formas i relation till religion och livsåskådning samt gör en **enkelt** analys av denna relation i vilken eleven beskriver **enkla** samband och drar **enkla** slutsatser. Eleven kan **översiktligt** redogöra för hur religion kan förhålla sig till etnicitet, kön, sexualitet och socioekonomisk bakgrund.<sup>72</sup>

Skillnaden från betyget E till betyget A handlar till stor del om att eleven ska utveckla sina resonemang vidare. Hen ska göra komplexa analyser och dra välgrundade och nyanserade slutsatser. Kunskapskraven är viktiga för uppsatsen och lektionsförslaget då de visar hur eleven ska applicera de kunskaperna de får inom ämnet i mer konkreta former. I kapitel fyra kopplas kunskapskraven ihop med ett konkret lektionsförslag.

## 2.4 *SKAM*

Idén till *SKAM* bygger förutom på sina föregångare, tv-serierna *Jenter*, *Sara* och *Mia*, på en grundläggande forskning. För att identifiera och kartlägga ungdomars olika behov studerade manusförfattaren och regissören Julie Andem och webbproducenten Mari Magnus ungdomars

---

<sup>71</sup> Skolverket 2011: 138

<sup>72</sup> Skolverket 2011: 139

aktiviteter på sociala medier och skolgårdar samt genomförde 50 djupintervjuer med pojkar och flickor i åldrarna 15 till 19 år. Resultatet blev en serie som skulle försöka hjälpa ungdomar, främst flickor, att hantera prestationsångest samt stärka deras självförtroende genom att visa på starka karaktärer som inte är helt perfekta och vikten av att konfrontera sina problem och rädslor. Det var viktigt att skapa något som kändes autentiskt och nådde ut till ungdomarna så det fanns något som de kunde relatera till. Dessa intervjuer bidrog förutom med identifierandet av behovet även till att skapa karaktärer och scener till serien. Genom att använda verkliga situationer och personligheter var målet att serien skulle kännas mer verklig och visa på hur livet ser ut för ungdomar idag. Andem berättar att en 17-årig muslimsk tjej bad henne skapa en stark, självständig, muslimsk tjej som inte var förtryckt av samhället.<sup>73</sup>

I varje säsong av *SKAM* får tittarna följa en ny person där hens liv, tankar och känslor presenteras. I första säsongen är det Eva som har huvudrollen. Eva börjar första året på gymnasiet och det är nu dags att hitta ett nytt umgänge. Hon har sin pojkvän Jonas men de vännerna som fanns på högstadiet har hon av olika anledningar tappat kontakten med. Andem berättar i en intervju på NRKs hemsida att utgångspunkten för den första säsongen var att bygga på den känsla och situation som uppstår när man börjar på en ny skola och första året på gymnasiet. För många ungdomar är det en stor omställning att gå från högstadiet, där de var trygga och visste sin plats, till det nya och ofta lite otrygga gymnasiet. De måste finna en ny plats i en ny gemenskap. Det är just detta som Eva kämpar med i första säsongen. Det är här som hon hittar sina nya bästa vänner Noora, Vilde, Sana och Chris. I varje säsong är det dessa fem tjejer som serien kommer tillbaka till, även när vi får följa andra karaktärer och deras liv.<sup>74</sup>

Den andra säsongen har Noora som huvudkaraktär. I första säsongen presenteras Noora som en väldigt självsäker, stark och rak feminist som inte är rädd för att uttrycka sina åsikter. I den andra säsongen problematiserar skaparna detta, tittarna får här lära känna Nooras svaga sidor när hon blir kär i fel kille. Andem lyfter här behovet av att visa på karaktärer som inte är perfekta. Det finns allt för många ideal som är ouppnåeliga för unga tjejer och Andem vill visa på att starka personer också är svaga.<sup>75</sup> Förutom vänskapsrelationer och kärleksproblem behandlar även den andra säsongen sexuella övergrepp, vilket har påverkat

---

<sup>73</sup> MediaMorfofis, *SKAM Case Julie Andem/Mari Magnus – ENGLISH- Mediamorfosis 2017*, september 2017. <http://ytchannelembd.com/video.php?id=i6gCzxrIPs&t=#.W-LRrXpKgcg>

(hämtad 2018-11-07)

<sup>74</sup> NRK. *Se hele intervjuet med «SKAM»-skaperne*, 2016-05-15 [https://www.nrk.no/video/PS\\*265036](https://www.nrk.no/video/PS*265036) (hämtad 2018-11-07)

<sup>75</sup> NRK. *Se hele intervjuet med «SKAM»-skaperne*, 2016-05-15 [https://www.nrk.no/video/PS\\*265036](https://www.nrk.no/video/PS*265036) (hämtad 2018-11-07)

målgruppen. Det finns nämligen studier som visar på att allt fler ungdomar söker professionell hjälp efter sexuella övergrepp i Norge än tidigare år.<sup>76</sup>

I den tredje säsongen går skaparna ifrån de fem tjejerna och tittarna får här följa Isak. Isak har varit med sedan säsong ett och är en person som funnits i tjejgängets kompis-krets. Isaks säsong är inte bara en kärlekshistoria mellan två unga män utan ämnen som religion och pengar är närvarande i berättelsen.<sup>77</sup>

*SKAM* är en serie som har påverkat de unga tittarna. Men det är även de unga tittarna som har påverkat *SKAM*. I många avseende är *SKAM* en serie som är skapad tillsammans med målgruppen inte minst när det gäller seriens namn, *SKAM*. Andem berättar i en intervju med NRK att de fram till dagen för auditions inte hade något namn till serien utan lät sätta upp stora ark där ungdomarna som skulle pröva för en roll i serien fick skriva sina egna förslag på vad serien kunde heta. Efter sållat ner till tio förslag så kändes *SKAM* bäst, så det fick det bli. Andem menar på att namnet var en slump och serien kunde lika gärna hetat något annat, som exempelvis modig. Men det fina tyckte hon var att det var målgruppen som fick bestämma och på sätt ytterligare vara med i skapandet av serien.<sup>78</sup>

---

<sup>76</sup> Edstam, Fanny. *Tv-succén får fler att söka hjälp efter övergrepp*, GP, 2016-12-15 <http://www.gp.se/kultur/tv/tv-succ%C3%A9n-f%C3%A5r-fler-att-s%C3%B6ka-hj%C3%A4lp-efter-%C3%B6vergrepp-1.4048148> (hämtad 2018-11-12)

<sup>77</sup> Olsson, Sofia. *Recension: Tredje säsongen av "SKAM" är rafflande men brådmogen*, SVT Nyheter, 2017-01-09 <https://www.svt.se/kultur/film/recension-tredje-sasongen-av-skam-ar-rafflande-men-bradmogen> (hämtad 2018-11-12)

<sup>78</sup> NRK. *Se hele intervjuet med «SKAM»-skaperne*, 2016-05-15 [https://www.nrk.no/video/PS\\*265036](https://www.nrk.no/video/PS*265036) (hämtad 2018-11-07)

### 3. Undersökning – analys av säsong fyra av *SKAM*

Som tidigare nämnt kommer det nedan presenteras tolv scener i fyra olika kategorier. Dessa scener kommer först beskrivas på ett denotativt sätt, alltså en objektiv förklaring av scenen. Därefter tolkas scenen i den konnotativa beskrivningen. Sist kommer ett sammanfattande avsnitt som beskriver hur *SKAM* porträtterar och problematiserar muslimsk religiositet. Alla scener finns tillgängliga på hemsidan [www.skam.p3.no/sesong/4/](http://www.skam.p3.no/sesong/4/).

#### 3.1 Muslimska traditioner och ritualer

De scener som presenteras i denna kategori visar hur ett muslimskt vardagsliv kan se ut. Scenerna beskriver hur traditioner och ritualer följs och hur de anpassas till det moderna samhället.

##### *3.1.1 Mandag 10.04.17 kl 13.28 "Er jeg sen?": 00.00 – 01.24*

Den denotativa beskrivningen av scenen är följande. Scenen börjar med att man hör låten *None of Dem* med Robyn feat. Röysopp samtidigt som snabba nyhetsklipp visas blandat med bilder på människor i en stad. Efter 10 sekunder ser man ansiktet på en ung kvinna med svart hijab, plommonröda läppar och stora guldringar i öronen. Det är Sana. Sana tittar ut, förbi kameran och på något man inte ser. Återigen visas bilder på staden och dess människor i en svepande mjuk rörelse blandat med snabba nyhetsklipp på någon sekund. Nyhetsklippen visar bland annat Donald Trump, bilder på krigshärjade områden och granater som avfyras. Människorna i staden går på shoppinggatorna, väntar på bussen eller umgås med sina vänner. Bilden stannar på ett killgäng på gatan, vilka man ser Sana rikta sin uppmärksamhet på. Killgänget lyfter upp sina tröjor och visar sina magmuskler och slår sedan på varandras muskler. Sana ser road ut och musiken intensifieras. Då hörs plötsligt ett böneutrop som gör att Sana hoppar till och hennes uppmärksamhet ändras snabbt då hon börjar letar efter sin mobiltelefon. Det är först nu man ser att Sana befinner sig på en buss. Efter några sekunder får hon upp telefonen och kan stänga av böneutropet. Sanas mobil är i fokus och appen IBØNN har skickat en notifikation som säger "Det er tid for Duhr". Sana stänger sin mobil och sluter ögonen i några sekunder. Efteråt tittar hon upp på personen som sitter mitt emot henne på bussen. Där sitter en äldre kvinna som studerar Sana uppifrån och ner. Sana blänger tillbaka på kvinnan som då vänder sig med en bedrövad min långsamt mot fönstret och tittar ut. Sana stoppar ner sin mobil i fickan.

En konnotativ beskrivning av scenen är att Sanas tankar vandrar från de nyheter som omringar henne till det som hon ser utanför fönstret. Att hennes uppmärksamhet riktas mot killgänget känns naturligt, de är killar i hennes ålder och att titta på dem är intressant. När böneutropet låter från hennes mobil blir Sana chockad, det ser ut som hon snabbt vill stänga av det. Sana väljer att be en kort bön där på bussen, det man kan tolka ut av detta är att det är viktigt för Sana att be de fem gångerna om dagen, men hon anpassar det efter den situation som hon är i. Det är tydligt att Sana blir irriterad när kvinnan mitt emot henne på bussen studerar vad hon gör med en oförstående och bedrövad min. Hon påverkar ingen annan med det hon gör, möjligtvis att hennes mobil lät högt och detta visar Sana då hon blänger tillbaka på kvinnan med en min som säger ”Vad glöjer du på?”. Känslan man får är att Sana ofta får utstå denna typ av reaktion från samhället. Scenen är ett bra exempel på hur Sana har anpassat sin tro till sitt vardagsliv. Hon är okej med att be sina böner där hon befinner sig och använder modern teknik för att underlätta detta, alltså en app som säger till när det är dags för bön.

### *3.1.2 Fredag 5.05.17 kl 20.05 ”Det beste fra Islam”: 09.52 – 11.14*

Den denotativa beskrivningen är att Sana sitter på en parkbänk och pratar med Yousef, killen hon börjar bli kär i. Deras samtal handlar om vad som är bra och dåligt med religioner.

Yousef – Jag själv, personligen, känner att jag har tagit med mig det bästa från religionen och kastat resten.

*Sana ler.*

Sana – Och vad är det bästa då?

Y – Det är saker som omsorg för andra. Vara tacksam för allt du får och att hjälpa andra och vara positiv. Göra det bästa för andra och inte bara för dig själv. Det är det bästa.

*Sana småler och nickar när Yousef pratar.*

S – Men det är ju just det som ritualerna i islam ska påminna dig om hela tiden, de värderingarna. Vi har fastan och att be fem gånger om dagen. Det ger dig fokus och det är ju för att hela tiden påminnas... att vi alltid ska komma ihåg vad som är det viktigaste här i livet. Och det är att vara en god människa.

*Yousef ler åt Sana och skakar på huvudet samtidigt som han säger.*

Y – Tror du inte jag minns hur man är en god människa utan att be?

*Sana ler och vänder bort blicken. Hon tänker på det som Yousef har sagt och är tyst en stund.*

Den konnotativa beskrivningen är att Sana förklarar för Yousef utifrån hennes sätt att se på det varför de olika religiösa traditionerna är viktiga. Och framför allt varför de är viktigt att de återkommer i det vardagliga livet då världen kan vara stressig och oförstående.

Scenen förklarar även tanken bakom de muslimska traditionerna, såsom bönen och fastan, och varför de är viktiga samt hur en troende muslim kan se på dessa traditioner. En intressant aspekt är att det är två personer som båda är uppvuxna med muslimska traditioner men de har olika syn på hur vilken plats dessa traditioner har i deras liv. Scenen visar på detta sätt på den mångfald som finns inom islam.

### 3.1.3 Fredag 16.06.17 kl 20.15 "Maghrib": 10.01 – 11.35

Den denotativa beskrivningen är att Sana och Yousef går på en brygga i solnedgången. Framför dem ser man staden breda ut sig.

Sana – Hur länge är det kvar?

Yousef – Det är tio sekunder.

S – Är det tio sekunder?!

Y – Japp!

*Sana drar efter andan. Tillsammans räknar de ner från tio till noll. De tittar på varandra och ler. När de kommer ner till noll sträcker de upp händerna i luften och Yousef börjar nynna på låten "Gonna fly now" från filmen "Rocky" och Sana hänger på. De skrattar tillsammans.*

Y – Det var en häftig mix.

*Sana skrattar.*

Y – Var det inte?

*Sana tar upp en vattenflaska och dricker stora klunkar. Yousef tittar på henne och ler.*

Y – Det är nog Sana.

*Sana skakar på huvudet och fortsätter att dricka. När hon slutar dricka suckar hon tillfredsställande och ler.*

Y – Var det härligt?

S – Sjukt härligt!

Y – Är du hungrig?

S – Ja! Jag är skithungrig! Jag tror jag måste gå och köpa mat.

*Yousef rynkar ögonbrynen och tittar på Sana.*

Y – Tror du inte jag har med det?

S – Har du med mat?

Y – Såklart har jag med mig mat! Jag går ju inte på dejt med en tjej som har fastat i 19 timmar utan att ha med mig mat. Du kan kasta ut vattnet nu, såklart har jag med mig mat!

*Sana skrattar.*

Ur en konnotativ beskrivning handlar scenen om tidpunkten då man bryter fastan under Ramadan. Det är en festlig tid på dygnet och scenen visar på hur det kan se ut i vardagslivet för en troende muslim. Scenen visar också på hur viktig fastan är för Sana och vilken plats den får i hennes liv. Den visar även på att det finns en mångfald inom religionen. Yousef som är uppvuxen med muslimska traditioner väljer att inte fasta. Det är hans val och inget som ifrågasätts. Scenen är även ett bra exempel på hur de muslimska traditionerna speglas i serien. De är viktiga inslag och är stommen i Sanas liv men även stommen i den fjärde säsongen av *SKAM*.

### 3.2 Kulturmötet mellan islam och det norska samhället

I denna kategori presenteras scenen där ett kulturmöte uppstår mellan den muslimska traditionen och det norska samhället. Scenerna handlar ofta om att Sana står med foten i vardera kultur och försöker hantera det bäst hon kan.

#### 3.2.1 Fredag 14.04.17 kl 20.17 "Fy Faen": 04.20 – 07.29

Den denotativa beskrivningen är att scenen börjar med att Sana och hennes kompisar kommer till en hemmafest. Det är musik i bakgrunden och låten som spelas är *Aloha* av Møme Feat. Merryn Jeann. Det är mycket folk i hallen och det första Sana gör när hon kommer dit är gå in på toaletten. När Sana stänger toalettdörren och låser tystnar musiken men man hör röster utanför dörren. Hon tittar på sig själv i spegeln. Hon tvättar först händerna och sedan ansiktet. Detta upprepar hon tre gånger. På handfatet står en ölburk. Sana tittar sig i spegeln, torkar ansiktet och går sedan ut från toaletten. Det är trångt i hallen så hon tränger sig förbi människorna och försöker att inte röra dem. Sana öppnar en dörr på andra sidan hallen och kikar in i rummet. Det är ett tomt sovrum och hon går in och stänger dörren. Sana tittar sig runt omkring i rummet och tar fram sin mobiltelefon. Hon pillar på den lite och vänder sig runt om i rummet för att hitta rätt position. När hon är nöjd lägger hon tillbaka telefonen i fickan. Det finns en liten vit matta i rummet som hon vrider i rätt position och sluter sedan ögonen för att be. Man ser Sana föra händerna till öronen och lägger dem sedan i kors över magen och hon viskar tyst ord som man inte hör. Det är helt tyst, det enda man hör är Sanas viskningar. Efter en liten stund för hon åter händerna till öronen och lägger sig sedan på knä på mattan med händerna ut framför henne och pannan i marken. Då öppnas plötsligt sovrumsdörren och man hör ljudet av människor som pratar. Sana tittar upp och in kommer ett hånglande par som lägger sig på sängen. Sana sätter sig upp, men paret märker henne inte och hon ser lite



obekvämt ut. Hon tittar sig runt omkring i rummet sedan på paret och ställer sig sen upp och hon smyger försiktigt ut ur rummet utan att de märker henne. Sana stänger dörren efter sig.

Ur en konnotativ beskrivning visar scenen på starka kontraster mellan den muslimska ritual hon utför och den situation hon befinner sig i. Redan från början är detta tydligt då det står en ölburk bredvid henne när hon utför den rituella tvättningen inför bönen och sedan det hänglande paret som kommer in under bönen. Innan paret kommer in och stör henne så är allt tyst. Sana kan koncentrera sig på bönen trots att det pågår en fest utanför dörren. Det är först när hon väl blir störd som vi tittare och Sana hör att det är människor i lägenheten. Scenen är ett bra exempel på hur Sanas vardag ser ut, att det många gånger fungerar att blanda de religiösa ritualer och det hon gör just nu med sina vänner. När paret kommer in och avbryter Sana ser man att hon blir lite störd, men hon samlar sig snabbt och det ser ut som hon tänker ”aha... hur ska jag nu ta mig ut härifrån utan att de märker mig”. En annan intressant detalj är att det ser ut som hon använder kompassen i sin mobil för att hitta riktningen till Mecka och att hon använder en matta i rummet som bönematta. Sana hittar sätt att få sitt religiösa liv att gå ihop där hon befinner sig just nu och det fungerar bra för henne.

### 3.2.2 Fredag 28.04.17 kl 19.42 ”Jeg dømmer ingen”: 01:55 – 06.00

Den denotativa beskrivningen till scenen är att Sana och hennes kompisar har ett bussmöte hemma hos Sana. De har tillsammans gått ihop för att köpa en buss till studenten i trean, en russebuss, och har nu möte om hur den ska pyntas. På mötet är det Sana och hennes fyra kompisar Noora, Eva, Vilde och Chris samt Pepsimaxgänget som är ungefär 20 tjejer. När mötet börjar dra ihop sig mot sitt slut frågar Sana, som är chef, om någon har några fler frågor. En tjej räcker upp handen.

Tjejen – Alltså russetiden handlar ju om festande och drickande och sånt och då måste jag bara fråga eftersom du är muslim. Vad tänker du om att dricka?

Sana – Alltså jag dömer ingen.

T – Så vi kan dricka?

Det blir full fest hemma hos Sana. Det spelas hög musik, *Sjeiken 2015* av TIX & The Pøssy Project, och alla tjejer dansar och sjunger med förutom Sana. Sana går oroligt omkring och samlar ihop tomma burkar och flaskor. Hon är orolig att hennes föräldrar ska komma hem tidigare än väntat. Precis då ropar hennes storebror Elias på henne. Han och hans kompisar, Yousef är en av dem, har kommit hem. Sana tränger sig förbi alla som dansar och kommer fram till Elias.

Elias – Vad händer här då?

*Sana tittar sig omkring med en orolig blick.*

Sana – Ehhh

E – Du vet väl att mamma och pappa är här?!

S – Vaa?!

E – De står där nere och pratar med grannen vid bilen!

Sana börjar få panik och Elias ropar till sina vänner att de ska hjälpa till att få ut alla. Sana vänder sig till tjejerna och ropar att de måste ut nu. Tillsammans med sin bror och hans kompisar får Sana ut alla tjejer innan hennes föräldrar kommer hem. De hinner också städa bort alla spår av festen i vardagsrummet och när Sanas föräldrar kommer in i hallen är Sana i vardagsrummet och städar upp det sista medan Elias och Yousef står i hallen. Sanas pappa och mamma hälsar på dem och småpratar lite om kvällen. Då ser Sanas pappa en vodkaflaska som står på en hylla i hallen. Han plockar upp flaskan.

Sanas pappa – Vad är det här för något?

Elias – ehh...

SP – Ser du?

*Sanas pappa visar flaskan för Sanas mamma.*

E – Vodka

Sanas mamma – Vodka?! Vems är det?

*Elias och Yousef tittar på varandra och vet inte riktigt vad de ska svara. Sanas pappa vänder sig till Elias.*

SP – Det är inte din?

E – Nee, jag dricker inte.

SP – Vems?

Yousef – Det är... det är min ehh. Eller det är inte min men jag har köpt den...

SM – Dricker du Yousef?!

Y – Nej jag gör inte det! Jag har köpt den åt en kompis.

SM – Du har köpt den till en kompis och så kommer vi in och hittar den.

Y – Ja

SP – Du vet ju att vi inte har sånt här hemma.

Sana har under tiden befunnit sig i vardagsrummet och lyssnat på vad de säger. Hon smyger in på sitt rum och stänger dörren.

Ur en konnotativ beskrivning handlar scenen i stort sett om att Sana vill passa in i gruppen och vara sina vänner till lags men även följa de regler som hennes föräldrar har. Det är många föräldrar som sätter upp regler kring fest och alkohol för sina barn men skillnaden

här blir att varken Sana eller hennes föräldrar dricker och de vill inte ha alkohol i hemmet. Därför är det inte konstigt att Sana är orolig att hennes föräldrar skulle komma hem och upptäcka festen. Sana har egna tydliga regler att hon inte dricker men samtidigt precis som hon säger i början av scenen att hon dömer ingen som gör det. Det blir en svår balans för henne, hur ska hon förhålla sig till hennes vänners intressen och hennes föräldrars regler som baseras på den muslimska traditionen när hon bara vill passa in och göra rätt för sig.

### *3.2.3 Torsdag 11.05.17 kl 15.43 "Humble": 00.00 – 02.02*

Den denotativa beskrivningen är följande. Sana går igenom en liten hall och in till sitt rum. När hon kommer in i rummet ser man henne bli irriterad. Sanas mamma är inne på hennes rum och tittar bland sakerna på hennes skrivbord. När hon märker att Sana kommit in ler hon.

Sana – Vad är det du gör?

*Sanas mamma tittar sig runt i rummet.*

Sanas mamma – Har du sett min gröna sjal?

*Sana blir mer arg och säger på marockanska*

S – Flyttar du runt mina saker?

SM – Nej

*De byter tillbaka till norska.*

S – Jo! Varför?

SM – För att jag inte vet längre vad du gör.

S – Jag gör ingenting alls!

*Sana slår ut armarna och ser irriterat på sin mamma. Sanas mamma kliar sig i huvudet och samlar kraft.*

SM – Du är ute tillsammans med alla dina tjejkompisar och plötsligt ser jag dig utanför med Yousef. Och så berättar du ingenting för mig. Jag är bekymrad, förstår du inte det?

S – Du pratar som om mina tjejkompisar skulle vara kriminella eller något. Det är inte så att alla icke-muslimer ljuger och dricker och har massa sex.

*Sana stirrar på sin mamma som tar en djup suck. Hon säger med mildare röst.*

SM – Jag vet det Sana.

S – Ja så varför kan du inte bara lita på att jag har vänner som är bra människor?

SM – Jag litar på dig, Sana. Men jag vet att det är många unga som inte följer samma regler som dig. Och du vet väldigt väl, att det norska samhället har väldigt mycket som inte passar oss.

S – Det är väldigt mycket i islam som inte heller passar oss! Som inte passar för mig!  
Som till exempel synen på homosexuella. Eller varför säger islam att muslimska män  
får lov att gifta sig med icketroende kvinnor men muslimska kvinnor kan inte göra det?!  
Är inte det lite könsdiskriminerande?!

*Sana är nu väldigt upprörd. Hennes mamma har korsat armarna över bröstet.*

S – I alla fall i det samhälle som vi lever i. Och speciellt när islam säger att Koranen ska  
kunna anpassas till alla samhällen du lever i?!

*Sanas mamma ser bekymrad ut. Hon slår ut armarna.*

SM – Var kommer det här ifrån?

S – Jag bara frågar! Får man inte fråga eller?

SM – Jo man får lov att fråga.

*Sanas mamma nickar och ser lite oroligt på sin dotter.*

SM – Jo man får lov att fråga.

S – Men va, du har inget svar?!

SM – Jag är bara bekymrad för dig Sana. Jag vill inte att du ska bli sårad.

S – Jag blir inte sårad!

Sana slänger sin väska på golvet och går ut ur rummet.

I den konnotativa beskrivningen av scenen förstår man Sanas frustration över situationen. Hon tycker det är jobbigt att islam säger en sak, Koranen en annan och det norska samhället en tredje. Det blir jobbigt för henne hur hon ska kombinera de tre och samtidigt leva sitt eget liv. Hon känner nog att hon har en fot i vardera kultur. Hon är religiös och troende samtidigt som hon lever i det norska samhället där islam är en minoritet och hon har vänner som är icketroende, vänner som är homosexuella och hon är förälskad i en icke-muslim. Och någonstans kanske hon vill att hennes mamma ska hjälpa henne att reda ut allt men känner kanske samtidigt att hon säger fel saker eller inte får det stödet som hon vill ha. Denna scen är ett exempel på den frustration som Sana känner i hur hon ska förhålla sig till de olika värderingarna och ståndpunkterna som det norska samhället respektive den muslimska kulturen har.

### 3.3 Identitetsskapande och identitetsutmanande situationer

Scenerna i denna kategori handlar om att Sana börjar fundera på sin egen inställning till olika saker. Många gånger har hon en stark föreställning om hur saker ska vara men hon omvärderar detta och hennes identitet, vem hon själv är, växer med det.

### 3.3.1 Fredag 5.05.17 kl 20.05 "Det beste fra Islam": 11.14 - 13:30

Denna scen är fortsättningen på tidigare scen i avsnitt 3.1.2 där Sana och Yousef pratar om det som är bra med religioner och vad de muslimska traditionerna betyder för Sana. Den denotativa beskrivningen är följande.

*Yousef ler åt Sana och skakar på huvudet samtidigt som han säger.*

Yousef – Tror du inte jag minns hur man är en god människa utan att be?

*Sana ler och vänder bort blicken. Hon tänker på det som Yousef har sagt och är tyst en stund.*

Sana – Alltså för mig... är det i alla fall så att jag stressar igenom dagarna med hundra tankar i huvudet och allt kan vara helt kaos i vardagen men i det ögonblicket jag börjar be så blir liksom allt helt lugnt.

Klipp på Sana och Yousef visas när de plockar blommor och passar en boll till varandra blandas med de scenerna vid bänken.

S – Och klart. För det är sällan mitt i detta kaos i vardagen som du minns vad som verkligen betyder något. Allting blir på något sätt ... eller det är liksom okej för att allt har ett större sammanhang. Och en betydelse. För liksom. ... För vet du till exempel om att i kackerlackors hjärnor så finns det nio olika antibiotika-molekyler som är starkare än alla penicillin som vi har idag.

Y – Kackerlackor? Seriöst?! Vad kom det ifrån liksom?

S – För att... alltså världen. Varje liten detalj i världen är så komplex. Tänk på det. En kackerlackas hjärna har en större betydelse och mening på jorden. Ända ner i minsta detalj och jag. Och jag klarar bara inte att tro att detta är en slump.

*Båda två blir tysta och tittar på varandra. De ler.*

En konnotativ beskrivning till denna scen är att Sana har hittat ett sätt att komma tillbaka till den hon är. Bönen blir ett sätt att hitta tillbaka till sitt stabila jag mitt i allt kaos. Ett sätt för Sana att tänka bort all extern påtryckning och se vad som kommer inifrån, nästan en typ av meditation. Men även hur bönen kan bli en tillflykt dels för att komma bort från vardagen men också dels för att förstå vardagen och hantera situationer man möter. Scenen visar på en situation i Sanas liv som för henne stärker hennes identitet. Genom att förklara vad bönen betyder för henne, får hon också sätta ord på sina känslor vilket kan göra att hon får en djupare förståelse för vad hon själv känner.

### 3.3.2 Torsdag 11.05.17 kl 15.43 "Humble": 02.03 – 05.09

Den denotativa beskrivningen är att Sana har precis bråkat med sin mamma och gått ut på baksidan där hon spelar basket med sig själv. Hon är arg och kastar bollen hårt i korgen samti-

dig som låten *Humble*. med Kendrick Lamar spelas. Då kommer hennes bror Elias ut till henne och hon kastar bollen till honom.

Elias – Jag hörde er.

*De fortsätter passa till varandra och turas om att kasta bollen i korgen.*

E – Vad gjorde du tillsammans med Yousef häromdagen?

Sana – Tillsammans med Yousef?

E – Ja, mamma berättade att hon såg er tillsammans.

S – Ah ja. Hm. Han bara följde mig hem från Noora.

*De tittar på varandra och Elias skrattar åt Sana.*

E – Du gillar honom!

S – Haa?! Neej!

*Sana försöker låtsas som ingenting. Elias skrattar åt henne.*

Scenen ändras och de sitter nu tysta bredvid varandra på varsin gunga.

E – Yousef är en bra kille!

S – Bara det att han inte är muslim.

*Elias ser oförstående på Sana.*

E – Yousef är den mest muslimska killen jag känner. Han dricker inte och han är alltid respektfull mot alla.

S – Ja men... han tror inte på Allah.

E – Tror inte på Allah... Vet du hur många jag känner som säger att de tror på Allah men de går runt och dricker, ljuger och hittar på dåliga saker? Men vad är viktigast? Att gå runt och säga att du tror på Allah eller leva som om du tror på Allah?

*Sana sitter tyst och tänker på det som Elias sagt.*

E – Det är viktigt för mig i alla fall att min syster har det bra med en bra kille. Och inte bara en som går till moskén.

S – Jag vet inte om mamma håller med dig.

E – Du vet att mamma bara vill det bästa för oss. Det är bara det att hon är född i ett helt annat land i en helt annan tid. Så hon vet inte hur det är att vara oss.

*Sana nickar och tänker på det som Elias sagt.*

En konnotativ beskrivningen av denna scen är att Sana får höra ett nytt perspektiv på hur man kan tänka kring muslimsk religiositet och identitet. Denna scen är ett exempel på hur Sanas sätt att se på muslimsk identitet utmanas. Sana har innan haft en klar bild av hur man ska leva och tro för att vara en muslim men i detta samtal med hennes bror får hon en tankeställare. Hon börjar säkert grubbla på vem som räknas som muslim och om det

inte finns flera sätt att se på det. Sana börjar fundera på hur man ska leva och vad som är det viktiga i den muslimska traditionen. Det är en scen som ger exempel på identitetsutmanade situation och hur detta i sin tur kan leda till identitetsskapande.

### 3.3.3 Onsdag 7.06.17 kl 15.59 "Håper du har plass": 00.00 – 02.15

Den denotativa beskrivningen av scenen är att bilden är helt svart och man hör ett telefonsamtal mellan Sana och hennes vän Chris.

Sana – Jag har försökt att skriva något.

Chris – Till dem?

S – Ja.

C – Vad har du skrivit?

S – Jag har skrivit...

*Bilden ändras och man ser Sana stå i trapphuset i skolan och titta ut över skolgården. Hon är helt svartklädd.*

S – Hej. I nionde klass var det en från socialen som sa till mig att jag hade aggressionsproblem. Och jag tänkte: Fuck henne. Hon förstår inte ett skit. För att... Hon förstod inte ett skit. Men nu funderar jag på om hon kanske hade rätt. För att jag är arg. Jag är arg för att... för att jag inte är tillräckligt muslimsk. Och oavsett vad jag gör blir jag aldrig tillräckligt norsk. Och inte är jag tillräckligt marockansk. Och jag är inte tillräckligt chill. Och jag är inte heller tillräckligt vacker. Jag blir arg att jag låter det bli så sjukt viktigt för mig att passa in på en russebuss. Och jag blir arg för jag aldrig klarar att passa in någonstans. För att jag alltid blir arg och fuckar upp. Men mest är jag arg för att det gick ut över er. För att den här bussen, är inte viktigt för mig. Och det är inte heller viktigt för mig om jag är tillräckligt muslimsk. Eller om jag hör ihop med marockaner eller hör ihop med norrmän.

Sanas mobil visas där hon skickar detta meddelande till Eva, Noora, Vilde och Chris på Facebook. Resten av meddelandet visas och det står: "Så länge jag får vara tillsammans med er. Skolans största losers. Jag är ledsen för vad jag har gjort. Jag skiter i om jag blir relegerad bara ni förlåter mig. Sana". Man ser även att alla tjejerna har läst det men ingen har svart. Sana tittar ledset ut ur fönstret igen och introt till låten *Håper Du Har Plass* av Cezinando spelas.

Den konnotativa beskrivningen är att Sana visar upp sina svaga sidor. Det hon är mest rädd för att visa och rädd för att tänka, att hon inte passar in någonstans. I det hon säger i scenen går det att läsa ut hennes frustration att hon varken är en tillräckligt bra muslim eller

tillräckligt anpassad till det norska samhället men inte heller känner hon kontakten med sitt marockanska ursprung. Hon är helt enkelt en splittrad människa. Hon vekar också trött på att hon alltid ska vara antingen muslim eller norska eller marockanska. Hennes frustration i scenen kan tolkas som att hon bara vill vara allt, alltså sig själv. Inte längre bolla mellan olika identiteter som hon plockar fram i olika sammanhang utan bara vara så som hon är. Scenen visa på den förvirring Sana känner kring i sin identitetstillhörighet.

### 3.4 Fördomar om muslimer

Den sista kategorin har scener som beskriver någon form av fördomar om muslimer. Scenerna handlar både om fördomar som återfinns i vardagen men även hur Sana som muslim reagerar på dessa.

#### 3.4.1 Söndag 30.04.17 kl 11.45 "Kjærlighetssorg": 01.20 – 06.38

Den denotativa beskrivningen av scenen börjar med att Sana sitter tillsammans med Noora på en parkbänk och dricker kaffe. De pratar om Nooras relation med William och varför den gick snett och hon flyttade från London hem till Oslo.

Noora – Kanske vi båda hade haft det bättre med någon annan?

*Sana tittar på Noora och vänder sedan ner blicken och tänker på vad hon ska säga. Hon börjar prata samtidigt som Noora säger.*

N – Herregud, men om jag ska börja tänka på att han ska vara tillsammans med någon annan än mig... då blir jag bara helt förstörd.

*De blir båda tysta och tar en klunk av kaffet.*

N – Du har tur, som slipper att tänka på alla sådana problem, att bli hjärtekrossad och så.

*Sana vänder bort blicken och nickar lätt. Hon ser lite ledsen ut.*

N – Kanske jag bara ska konvertera till islam jag också.

*Noora småskrattar lite och Sana hänger på.*

N – Tror du Allah hade gillat mig?

Sana – Jag tror Allah hade diggat dig.

*Båda två skrattar.*

N – Då hade jag kunnat gifta mig... jag hade kunnat gifta mig med din brors söta kompis. Han Yousef!

Sana ler och tittar bort, hon tar en klunk av sitt kaffe och hon ser ledsen ut.



En konnotativ beskrivning av scenen är att även Sanas nära vänner inte förstår hennes situation och har fördomar kring hur hon som muslim lever sitt liv. Att Noora tror att inte Sana tänker på killar eller har kärleksproblem bara för att hon är muslim sårar nog Sana. Inte minst att avsnitten som leder upp till den här scenen visar hur Sana börjar bli förälskad i Yousef. Sana känner nog att ingen förstår sig på henne, vilket gör att hon behöver visa upp en fasad som är någon annan än henne själv. För hon kan ju inte vara förälskad eller ens tänka på killar. Sana känner sig nog ganska ensam i sin situation på grund av detta. Också att Sana aldrig bara kan få vara en vanlig tjej utan att hon av sin omgivning alltid betraktas som den muslimska tjejen.

#### *3.4.2 Fredag 12.05.17 kl 20.39 "Imagine all the people living life in peace" : 07.05 – 09.18*

Den denotativ beskrivning av scenen är följande. Det är fest på en fritidsgård och det har precis varit ett bråk mellan Sanas bror och hans kompisar och killgänget som går i Sanas klass. Isak har fått ett slag i ansiktet så han börjat blöda och Sana springer ut för att få dem att sluta och får då blod på sina händer. Hon går in i byggnaden och in på toaletten för att tvätta av sina händer. Hon är redan ledsen och ganska upprörd. Dörren till hennes bås är stängd och då hör hon två tjejer, som är med i Pepsimaxgänget, och som ska vara med på russebussen, komma in. De börjar prata på andra sidan dörren och vet inte att Sana hör dem.

Tjej 1 – Vad hände nu egentligen? Jag förstår ingenting? Herregud.

Tjej 2 – Varför gör de så? Jag fattar inte!

T1 – Det är säkert för att de är gay!

T2 – Va, tror du det?

T1 – Ja, de är muslimer och de andra är gay, så det kan lätt bli slagsmål då.

T2 – Det är helt sjukt i såna fall.

*De två tjejerna fortsätter snacka skit om Sana och hennes bror. Den ena tjejen ber den andra öppna dörren för att se så ingen är inne i båsen och kan höra dem. Sana gömmer sig då bakom dörren och de fortsätter prata. De säger att Sana kommer bli utkastad ur russebussen och fortsätter.*

T1 – Du vet att hon egentligen inte var busschef?! Det var Vilde som var det.

T2 – Jag förstår inte varför hon måste vara med på bussen från början?

T1 – Asså är det inte helt respektlöst mot hennes religion egentligen? I alla fall när hon bär hijab? För då ska man vara god representant för islam.

T2 – De andra tjejerna verkar coola i alla fall.

T1 – Jag håller med.

Tjejerna fortsätter prata och lämnar toaletten. Kvar står Sana. Hon andas tungt och håller tillbaka gråten.

Den konnotativa beskrivningen utgår från att Sana måste känna att alla alltid ska ha en åsikt om hur hon ska vara och tänka. Hon får inte bara vara en ung tjej utan är den unga tjejen som är troende och har hijab. Det är många runt Sana som har förutfattade meningar om hur hon ska vara och handla baserat på vad de tror sig veta om islam. Även fördomar att alla muslimer tror på samma saker eller att alla gamla muslimska traditioner levs på samma sätt i nutid som de gjorde förr. Dessutom visar scenen på en skuldbeläggning av muslimer. Att det sker förändringar inom den muslimska traditionen över tid är något som Sanas omgivning inte helt förstår, vilket gör att den typen av fördomar finns.

### 3.4.3 Fredag 2.06.17 kl 15.34 "Fakker over vennene sine": 04.20 – 09.15

Den denotativa beskrivningen är att Sana sitter tillsammans med Isak på en parkbänk. Hon har gått bakom Isaks rygg och spridit bilder på privata meddelanden mellan Isak och Sara, en tjej som försöker få Sana att bli utskickad ur russebussgänget. Sana ber om ursäkt till Isak och de pratar om varför det blev så som det blev. Det börjar som ett vanligt samtal men snart blir Sana irriterad och frustrerad.

Isak – Vad är det du har emot Sara egentligen?

Sana – Hon är en rasistisk kärring, som... Hon ljuger mig rätt upp i ansiktet. Och försöker bakom min rygg kasta ut mig från bussgänget!

I – Hon kanske bara ville kasta ut dig från bussen för att du är en bossig bitch! Men asså varför är du så hård mot folk Sana?

S – Ja du kan ju pröva att växa upp i det här landet som en muslimsk tjej utan att bli hård!

I – Pröva att växa upp som homosexuell ungdom då!

*Sana fnyser och skakar på huvudet.*

S – Det är inte samma sak! Ingen kan se på dig att du är annorlunda! Du får inte samma blickar som jag får. Vet du vad folk tänker när de ser mig?! När de ser mig i min hijab? Som är det första som de ser! De tänker att jag går med den för jag är tvungen till det! Inte för att jag vill! Och om jag säger att det är för att jag vill så är jag bara hjärntvättad, för att jag har ju ingen egen åsikt! Vi pratar om religionsfrihet och om all slags möjlig frihet här i Norge, men att ha på sig ett extra plagg, det är konstigt det! ... Och, och folk tror att vi bara helt plötsligt gifter oss och att det är arrangerade bröllop och att jag säkert ska gifta mig med min kusin imorgon! Vet du vad folk gör när jag går på gatan

med Elias? Folk spottar efter honom för att de tror att han förtrycker mig! Elias! Han vill ju inte ens att jag ska bära hijab för att han inte vill att jag ska få hat. Vet du hur jävla svårt det är att gå utanför dörren varje dag och veta att du varje dag måste bevisa för ett helt land att du inte är förtryckt!

I – Tror du att det är det som folk tänker?

S – Prova att gå en dag i hijab, så känner du att de flesta i Norge är rasister.

I – Det är bullshit.

S – Huh

I – Det är bullshit! De flesta norrmän är inte rasister. De flesta norrmän bryr sig om frihet, fred, de är intresserade av andra kulturer och vill lära mer om dem. Och bryr sig att andra kulturer ska ha det bra här! Men det är inte så konstigt att så många är rädda för muslimer när allt de läser är artiklar i VG och Dagbladet om könsstympning, ISIS, terror och krig och sånt. Du vet att de flesta inte är sånna. Det finns några få som är sånna. Men när du först möter en muslim face-to-face vet du inte vad du ska säga. Kan man säga utlänning, eller multietnisk eller multikulturell eller... vad är rätt att göra? Du vet inte om du kan skaka hand med någon som bär hijab. Eller om det är respektlös att fråga om Allah! Så slutar det bara med att du inte frågar om något för att...

S – Det är kanske lika bra... för att jag har fått jävligt många dumma rasistiska frågor i mitt liv.

I – Nej, nej Sana! Det är de dumma frågorna som är jävligt viktiga! Om människor slutar ställa de dumma frågorna så börjar de hitta på egna svar! Det är farligt det! Du måste bara sluta leta efter rasism i dumma frågor! Även om de är irriterande och känns rasistiska är det skitviktigt att du svarar på dem. Du måste svara på dem!

*De sitter båda tysta. Sana titta på Isak och han suckar djupt. Sana skakar på huvudet lätt och ler.*

S – Vem är du egentligen?

*De skrattar lätt båda två.*

S – Jag svär, du låter som min imam eller något!

I – Den var ny. Imam Valtersen, jag gillar det!

Den konnotativa beskrivningen av scenen är det att det är först nu som Sana får en förståelse kring varför vissa norrmän i Norge uppför sig som de gör, runt henne och andra muslimer. Detta samtal är viktigt både Sana och Isak då de får en bättre förståelse för varför samhället och interaktionen mellan människor ser ut på ett speciellt sätt. Scenen visar på Sanas frustration och att hon faktiskt blir både sårad och arg av hur andra människor upp-

träder runt henne. Men det skapas även en förståelse kring hur de alla gemensamt måste arbeta för att förändra situationen. Sana sätter även ord på varför hon agerar och uppfattas så som hon gör, för att skydda sig själv från samhället. Scenen visar även på att samhället ser på Sana som en representant för islam, men det är en stereotypisk bild av hur en muslim bör vara som de förväntar sig av henne. De har en förutfattad bild av hur en muslimsk tjej bör vara, men scenen visar även på att Sanas förutfattade bild av norrmän.

### 3.5 Sammanfattning

Den fjärde säsongen av *SKAM* porträtterar den muslimska religiositeten på en rad olika sätt. I följande stycke besvaras den första frågeställningen, hur muslimsk religiositet framställs i *SKAM*. Generellt för de flesta situationer och scener så visas det upp en typ av offentlig vardagsreligiositet. Denna vardagsreligiositet visar sig genom hur Sana som en ung muslimsk tjej anpassar sitt religiösa liv till den vardag som hon lever och de situationer som hon befinner sig i. Scenerna visar på hur Sana anpassar de olika religiösa ritualer som hon utövar, såsom bönen och fastan, till den miljön som hon befinner sig. Exempelvis så ber hon på bussen och på festen. Den offentliga delen handlar inte om att Sana försöker missionera sin religion utan att hon är tillfreds med att utföra religiösa ritualer på offentliga platser och andra platsen utanför hemmet och moskén. Tillsammans med den offentliga vardagsreligiositeten som serien visar upp så visar den även på en modern teknisk religiositet och en muslimsk mångfald. Genom säsongen presenteras olika sätt att leva ett muslimskt liv på. Serien bjuder bland annat in till diskussioner kring vem som räknas som muslim och vilken plats den muslimska religiositeten har i samhället, vilket ger en bredd till serien. Som exempel på mångfald inom religionen visas ungdomarnas religiositet, Sanas, Elias och Yousefs, upp som en modern religiositet som anpassar sig till det samhälle de lever i. De är mottagliga för förändringar, ifrågasätter gamla traditioner och vanor för att hitta en religiositet som passar en ung människa i Norge. Detta sätts i kontrast till Sanas föräldrar som får stå för den mer traditionella och konservativa religiositeten, vilket är den varianten som samhället förväntar sig av Sana. Mer ingående får vi följa vad de muslimska ritualerna och traditionerna betyder för Sana och hur hon väljer att uttrycka sin religiositet. Serien visar att ritualerna kan vara en paus från det stressiga vardagslivet och en plats för eftertanke och reflektion. Men även att det går att följa de muslimska traditionerna och fortfarande vara en del av det sekulära samhället, inte minst i det intensiva ungdomslivet som är fullt av vänner, känslor och fester. Däremot visas det upp en motsättning till detta då säsongen på flera ställen lyfter fördomar om muslimer. Det finns en oförståelse kring den muslimska religiositeten, i samhället i stort men

även bland Sanas vänner. Denna oförståelse förklaras som okunskap men oavsett finns det utsatthet av den muslimska minoriteten i det norska samhället. Exempelvis hamnar Sana och hennes muslimska vänner i en skuld-position i avsnitt 3.4.2, då de beskylls för misshandel bara för att de är muslimer.

Nedan kommer den andra frågeställningen om hur muslimsk identitet problematiseras i förhållande till det västerländska moderna samhället i *SKAM* att besvaras. Det är framför allt tre olika delar som serien lyfter i denna fråga, förväntningar, fördomar och fler-identitetstillhörighet. Den första delen är de förväntningarna som ställs på Sana både de som hon har på sig själv och de som kommer från hennes omgivning. Det finns förväntningar på hur hon bör leva, vad hon bör tro på och hur hennes muslimska identitet bör se ut. Sana förväntas att följa de traditionellt muslimska levnadssätten men eftersom hon lever i det moderna samhället utmanas Sana att skapa sig en egen religiös identitet. Detta gör Sana genom att anpassa sin religiositet till det vardagsliv hon lever men även utmana sin egen inställning till hur en muslimsk identitet bör se ut och vem som räknas som muslim. Genom seriens gång hamnar Sana i situationer som hjälper henne att skapa sig en egen uppfattning hur muslimsk identitet kan se ut i det moderna norska samhället. Exempel på detta återfinns i 3.2.3 och 3.3.2 då Sana bråkar med sin mamma och sedan pratar med Elias om Yousef, men det återfinns också i ett flertal samtal mellan Sana och Yousef. Hemifrån har hon med sig en muslimsk uppfostran och en muslimsk religiositet som inte alltid går ihop med det moderna samhälle som hon lever i. Kontrasterna blir i vissa fall tydliga, till exempel synen på homosexuella och giftermål, men det som hon kommer fram till i slutet är att hon själv kan välja hur hon vill leva och tro på. Sana utvecklas och blir mer självsäker i att hon själv har makten att välja hur hennes muslimska identitet ska ta form. Den andra delen är de fördomar som finns om muslimer. Här visas den oförståelse och okunskap som finns i samhället. Samhället har svårt att se muslimer som enskilda personer och inte som en homogen grupp. En uppfattning som finns är att muslimer måste följa det som står i Koranen. Det är svårt för samhället att förstå att det finns nyanser och en mångfald inom religionen, och att det sker förändringar inom religionen över tid, då den anpassar sig till det samhälle där den praktiseras. Man ser i serien hur Sana påverkas av att hennes omgivning ser på henne på ett visst sätt. Exempelvis blir hon ledsen när Noora inte förstår att hon också kan vara förälskad eller känna ett behov av att prata om killar. Scenen i avsnitt 3.4.3 visar även på den frustration som hon känner. Hon blir arg, och hon blir ledsen men framför allt frustrerad på att det finns förutfattade meningar om hur hon ska leva och vara. Den sista delen är den fler-identitetstillhörighet som Sana uttrycker att hon har framför allt i avsnitt 3.3.3, då Sana talar

med Chris i telefon. Sana känner att människor sätter en etikett på henne. Ibland är hon norska, ibland muslim och ibland marockan, aldrig kan hon bara få vara Sana. Denna problematik kommer dels från den ifrågasättande av sin egen muslimska identitet som Sana går igenom men även från fördomarna och påtryckningarna från samhället. Genom seriens gång förstår man att Sana brottas med dessa olika identiteter. Hon vill följa de muslimska traditionerna som hon är uppvuxen med och nå upp till de förväntningarna som hennes föräldrar har på henne samtidigt som hon vill vara en del i kompisgänget utan att sticka ut och behöva förklara sina livsval. Mot slutet av säsongen får man känslan av att Sana blir allt mer tillfreds med sig själv och känner att hon kan vara en muslimsk norsk tjej på sitt sätt.

Dessa tre delar, som problematiserar muslimsk identitet i förhållande till det västerländska moderna samhället, går att sammanfatta i begreppet kulturmöte. I serien finns kulturmötet mellan islam och det norska samhället ständigt närvarande och precis som Buber talar som så växlar seriens karaktärer mellan de två förhållningssätten Jag-Det och Jag-Du. I situationer där fördomar lyfts finns det tydliga gränser mellan individerna och det blir tydligt att det då presenteras en Det-värld. Det är svårt att se varandra som individer och Sana blir i vissa situationer utanför gemenskapen på grund av att hon är muslim. Men serien visar även exempel på när Du-världen är den dominerande. Det tydligaste är när Sana och Isak talar om fördomar och hur man bör förhålla sig till dessa. I samtalet försvinner gränserna mellan dem och de försöker förstå varandra som individer och de lyssnar på den andres erfarenheter. De tre dimensionerna som kan underlätta kulturmöten återfinns i den fjärde säsongen. I vissa scener ser man hur kunskapsdimensionen styrs av den stereotypa bild som finns av muslimer i samhället, som exemplifieras i fördomsavsnittet 3.4. Men man kan se en förändring i serien, där kunskap om hur de olika kulturerna fungerar gynnar mötet. I de scener som tar upp fördomar kan man se att det just är kunskap om islam och den muslimska religiositeten som saknas. I kulturmötena i *SKAM* påverkar också attityddimensionen. Under säsongen kan man se hur attityden förändras, inte minst i hur Sana ser på sig själv men även i hur karaktärerna lär av varandra. Genom att visa på olikheter och mångfald i och utanför religionen ger serien exempel på hur bemötandet mellan de olika individerna förändras vilket bidrar till mer öppna kulturmöten och förståelse för varandra. Sana har till en början en ganska klar bild av hur hon bör leva för att vara en god muslim, en bild som samhället delar, men med tiden utmanas bilden. Den gemensamma attityden i hur den muslimska religiositeten och identiteten bör se ut utmanas genom samtal och diskussionen och gradvis sker det en förändring. I serien återfinns även den sista dimensionen, individens egen upplevelsevärld, som visar på samspelet mellan kunskapsaspekter och samhällets normer. Kulturmötet mellan islam och det

norska samhället påverkas nämligen av kunskap, attityder och samhällets normer vilket vi kan se exempel på i avsnitt 3.2.3 då Sana bråkar med sin mamma. I denna scen kolliderar kunskapen Sana har med sig om homosexualitet som något normalt, hennes egen attityd och vad normerna i samhället säger med Koranen och de traditioner som hon har med sig från islam.

Genom säsongens gång samverkar dessa tre dimensionerna på olika sätt men sammanfattningsvis går det att säga att det sker en förändring i hur kulturmötena tar form från början av säsongen till slutet. Dessa förändringar sker som sagt både inom Sana, i andra karaktärer och mellan de två. I slutet av den fjärde säsongen så är det Du-världen som är dominerande och öppna kulturmöten bidrar till en förståelse för varandra som blir lärorik.

Precis som den tidigare forskningen presenterar visar *SKAM* på de påtryckningar som finns på unga muslimer i det moderna samhället. Pressen att passa in i den gemenskap som finns i skolan och bland vänner samt de förväntningar som kommer från föräldrarna. *SKAM* visar även på en mångfald inom religionen vilket även forskningen lyfter fram. Generellt kan man säga att den tidigare forskningen, som presenteras i uppsatsen om muslimsk identitet i det nordiska sekulära samhället, lyfter vikten av att visa på hur muslimsk religiositet ser ut i Sverige och i det sekulära samhället. *SKAM* gör detta. Tv-serien visar nämligen på hur muslimsk religiositet och identitet kan se ut i Norge och de framgångar och motgångar som muslimer möter i vardagslivet. Därtill påpekar Jonas Otterbeck hur viktig religionen och den sociala samvaron är i identitetsprocessen vilket vi har sett serien ge exempel på. Min åsikt är dessutom att *SKAM* är just ett sådant exempel som Göran Larsson efterfrågar, nämligen representation av den ”vanliga” muslimen och hans tankar i vanliga media. Sammanfattningsvis visar forskningen på ett problem, bristen på muslimsk representation och porträttering av muslimsk religiositet och identitet. *SKAM* kan därför vara ett användbart exempel på en populärkulturell skildring som visar hur detta kan se ut.

## 4. Lektionsförslag och analys

Jag anser att det finns stora möjligheter att använda *SKAM* som undervisningsmaterial i kursen Religionskunskap 1 då serien behandlar ämnen så som kulturmöten, muslimers vardagsituation, fördomar och situationer som får karaktärerna att tänka kring sig själva och sin egen identitet. Först kommer ett lektionsförslag presenteras och därefter en analys av materialet i kapitel tre i förhållande till det material som tidigare presenterats i uppsatsen för att tillsammans motivera användandet av *SKAM* samt lektionsförslaget.

### 4.1 Lektionsförslag

Lektionsförslaget ingår i en serie lektioner som handlar om islam. Eleven ska ha grundläggande baskunskaper om islam då hen sedan tidigare lärt sig om traditioner, ritualer, symboler samt hur det muslimska vardagslivet ser ut för olika muslimer runt om i världen. Detta är viktigt då lektionsförslaget som presenteras kräver vissa förkunskaper av eleven som hen fått under dessa lektioner. Lektionen inleds med en kortare introduktion av *SKAM* då det inte är säkert alla elever känner till eller har sett serien. Därefter visas tre klipp från fjärde säsongen av *SKAM*. Dessa är scenen från avsnitt 3.2.1 där Sana ber på en fest och avbryts av ett hånglande par, från avsnitt 3.3.2 där samtalet med Elias får Sana att börja tänka kring vad som är en muslimsk identitet och från avsnitt 3.4.3 där Sana och Isak pratar om fördomar. Upplägget kommer se ut som följande. Först visas ett klipp i helklass. Sedan har eleverna cirka 10 minuter på sig att diskutera i mindre grupper, om ungefär fem personer, två frågor rörande klippet. Därefter diskuteras frågorna i helklass. På detta sätt behandlas alla tre klipp.

Till det första klippet, som behandlas i avsnitt 3.2.1, där Sana ber på en fest ska eleverna diskutera hur de muslimska ritualer som finns i scenen porträtteras. De ska även diskutera hur kulturmötet mellan islam och det norska samhället visas i scenen. Frågorna till klipp nummer två från avsnitt 3.3.2, då Sana och Elias talar om att vara muslim, är ”Vad innebär det att vara muslim?” och ”Hur lever man ett religiöst liv?”. Det sista klippet är från avsnitt 3.4.3, där Isak och Sana pratar om fördomar. Här ska eleverna diskutera hur man kan bemöta de fördomar som finns i samhället, samt vilken roll media spelar för fördomar i samhället.

Klippen och diskussionerna kommer ta cirka 90 minuter. Detta för att ge eleverna tid till diskussion. Finns det inte möjlighet att ha 60 minuter lektion i sträck kan ett avbrott ske efter det andra klippet, vilket ger eleven möjlighet att gå hem och reflektera, diskutera med andra om klippet men även möjlighet att kolla på fler klipp från *SKAM*. Efter



90 minuter presenteras den enskilda uppgift som eleven ska göra. Varje elev ska välja ett av de klipp som visas under lektionen och därefter skriva en reflekterande text kring de frågor som diskuterades till klippet. Hen får gärna väva in klippet, serien, tidigare lektioner eller egna erfarenheter i texten. Texten ska lämnas i en vecka senare inför nästa lektion och omfånget ska vara 1-2 A4-sidor. På denna lektion ska det ges tid till om det finns frågor, tankar, reflektioner som eleven vill lyfta i klassen rörande tidigare lektion eller den reflekterande texten. Detta för att ge eleven ett avslut innan nästa moment startar.

Bedömning på uppgiften kommer ske som en formativ bedömning utifrån de kunskapskrav som presenteras i avsnitt 2.3.2. Den formativa bedömningen ska göra det tydligt för eleven vad de kan, var de ligger i förhållande till kunskapskraven och hur de ska arbeta framåt. För att bedömningen ska bli mer effektiv är det bra med konkreta förslag på förbättringar så eleven förstår vad hen bör utveckla. Eleven kommer inte få någon summativ bedömning på denna uppgift, alltså ett betyg. Det finns två anledningar till detta. Det ena är att eleven inte ska fokusera på betyget hen fick på uppgiften utan istället ta med sig lärdomarna från uppgiften och även det som hen behöver öva mer på. Det andra handlar om att det är svåra frågor som diskuteras på lektioner och sedan i den skriftliga uppgiften och därför är viktigt att inte koppla ihop ett betyg till de åsikter och tankar som eleven uttrycker. Det handlar istället om sättet eleven resonerar på, analyserar och drar slutsatser som är viktigt. Vilka tankegångar visar eleven och har hen förstått uppgiften? Kan eleven visa på olika ställningstaganden i diskussionen och hur förmedlar sig hen? Det är även detta som kunskapskraven visar på, vikten att eleven lär sig att föra resonemang, enkla och komplexa, och om hur religion samverkar med det samhälle som vi lever i. Kan eleven på ett nyanserat sätt föra en diskussion kring sambandet mellan identitetsskapande, religion, relationer och exempelvis ny teknik?

## 4.2 Analys

Första delen av analysen fokuseras kring lektionsplaneringen där den återkopplas till tidigare delar i uppsatsen och på så sätt motiveras. Den andra delen handlar om tv-serien *SKAM* som undervisningsmaterial i religionsundervisningen.

Tanken med frågorna till klippet är att eleverna ska få möjlighet att diskutera olika ämnen. Frågorna till det första klippet bör få eleverna att diskutera hur Sana har anpassat sin muslimska religiositet till det samhälle som hon lever i, det moderna samhället och samhället där islam är en minoritet. Hon använder sin mobil för att hitta riktningen till Mecka, en matta som finns i rummet som bönematta och att hon faktiskt tar sig tiden att be under en fest.

Eleverna ska även diskutera hur kulturmötet ser ut mellan islam och det norska samhället genom att diskutera de kontraster som finns i scenen, en ölburk på handfatet där hon utför en rituell tvagning och det hänglande paret som avbryter hennes bön. Detta för att visa på hur ett kulturmöte kan se ut och att kulturerna inte behöver krocka med varandra. Sana har anpassat sin egen religiositet till det som fungerar i hennes vardag och de situationer som hon befinner sig i. Det är även viktigt för eleverna att diskutera hur religiositet kan se olika ut för olika människor och de religiösa ritualerna inte måste utföras i en moské eller annat heligt hus. De färdigheter som eleven ska utveckla här återkopplas till Skolverkets läroplan för Religionskunskap 1 och följande är hämtat från kursens centrala innehåll. ”Individens och grupperns identiteter och hur de kan formas i förhållande till religion och livsåskådning utifrån till exempel religiösa skrifter, traditioner, sociala medier samt historiska och nutida händelser.”<sup>79</sup> Genom diskussion kring första klippets frågor får eleven möjlighet att resonera om hur Sanas muslimska identitet förhåller sig till samtiden samt hur hon tar in de muslimska traditionerna i sin vardag.

Det andra klippets frågor är tänkt att leda till en diskussion kring att det finns en mångfald inom religioner och att religiositet kan se ut på olika sätt. Ingenting är fel och det är upp till var och en att själva komma fram till hur de vill leva sitt liv. Det finns generella riktlinjer eller traditionella handlingar som en bör följa för att tillhöra en speciell religion, men samtidigt är det upp till individen att själv utveckla sin egna religiösa identitet. Dessa frågor blir även en enkel faktakoll på om eleven har tagit till sig de kunskaper hen fått i lektionsblocket som handlar om islam och att hen kan utmana synen som tidigare presenterats om hur muslimsk identitet kan se ut. Det andra klippets frågor kopplas till syftet i läroplanen för kursen Religionskunskap 1 och att eleven ”ska ges möjlighet att reflektera över och analysera människors värderingar och trosföreställningar och därigenom utveckla respekt och förståelse för olika sätt att tänka och leva.”<sup>80</sup> samt att undervisningen ska ge förutsättningar att utveckla ”Kunskaper om människors identitet i relation till religioner och livsåskådningar.”<sup>81</sup> Får eleven diskutera vem som är muslim och hur man lever ett religiöst liv är förhoppningen att hen utvecklar kunskaper som kan hjälpa hen att se mångfald inom religioner samt hur religiös identitet utvecklas och förändras med tiden.

Frågorna som berör klipp nummer tre ska ge eleverna möjlighet att föra diskussioner kring fördomar och hur de påverkar det samhälle som vi lever i. Vem är det som bär

---

<sup>79</sup> Skolverket 2011: 138

<sup>80</sup> Skolverket 2011: 137

<sup>81</sup> Skolverket 2011: 137

ansvaret för att motverka fördomarna och hur hanterar vi fördomar när vi möter dem i samhället? Relevant är även diskussioner kring hur media och samhället påverkar den bild vi får av en religion eller en religiös person, vilket kan leda in på källkritik. Andra intressanta aspekter är att diskutera bilden av den förtryckta muslimska kvinnan och den styrande muslimska mannen vilket är viktigt för eleven att få möjlighet att diskutera. De färdigheter som eleven ska få möjlighet att utveckla kopplat till diskussionen rörande det sista klippet, är ”Undervisningen ska också ge eleverna möjlighet att analysera och värdera hur religion kan förhålla sig till bland annat etnicitet, kön, sexualitet och socioekonomisk bakgrund.”<sup>82</sup> I sina diskussioner är förhoppningen att eleverna kommer in på hur religion och samhället samverkar och vad det är som påverkar detta.

En annan del i motivationen till att lektionsförslaget är genomförbart är dess kopplingar till de teorier som presenteras i avsnitt 1.3. Precis som Dewey förespråkar ska undervisningen utgå dels från kunskaper som ligger nära eleven och dels att människan formas i kulturella och sociala sammanhang där samspelet mellan individ, kultur och samhälle är viktigt. Lektionsförslaget har sin utgångspunkt i något som ligger nära eleven, en tv-serie som handlar om ungdomars liv och som antagligen en del av dem har tittat på. Detta är en bra utgångspunkt för att eleven lättare ska ta sig an informationen samt återkoppla den till sitt egna liv. Diskussionsfrågorna handlar till stor del om just samspelet mellan individen och samhället och hur ens egen identitet påverkas av det samhälle vi lever i. Även Grimmitt talar om värdet av att låta eleven diskutera frågor som kan utveckla den egna identiteten. De frågor som ställs i samband med klippen och den reflekterade texten ger eleven möjlighet att ta de kunskaper som hen har *om* religioner och sätta in de i en ny kontext för att utveckla förståelsen för att religiositet kan se olika ut. Genom att diskutera bland annat vem som är muslim eller hur man lever ett religiöst liv kan eleven lära sig *av* religion och förhoppningsvis knyta an dessa kunskaper till sig själv och sitt eget identitetsskapande. Det är just detta som Grimmitts didaktiska modell går ut på, att undervisningen ska vara identitetsskapande för eleven. Den tredje teorin som diskuteras i uppsatsen är om kulturmöten. Ser vi på de tänkta frågorna till klippen och de diskussioner som kan uppstå går de att koppla till framför allt två av dimensioner som tas upp i avsnittet 1.3.3 om kulturmöten. Kunskapsdimensionen syns framför allt i de diskussioner som kommer att kretsa kring klipp nummer tre. En del av kunskapsdimensionen handlar om att det finns stereotypa bilder av religiösa personer, men även religioner i sig, som behövs diskuteras för att motverka de problem som stereotyper kan

---

<sup>82</sup> Skolverket 2011: 137

föra med sig. Eleverna får möjlighet att diskutera de fördomar som finns, i och med klipp nummer 3, eller de förväntningarna som finns på att en religiös person ska förhålla sig på ett visst sätt, i exempelvis det första klippet. Där bryter Sana mot de traditionella mönstren som finns och som man förväntar sig ska följas, istället för att be på en tyst plats eller i moskén ber hon på en fest. Det blir viktigt att eleven får möjlighet att diskutera situationer där stereotyper och fördomar utmanas. Även den tredje dimensionen syns i diskussioner om klippen, och kanske framför allt i de som handlar om det första klippet. Den tredje dimensionen handlar om hur tidigare erfarenheter kopplas ihop med samhällets normer vilket påverkar människan i kulturmöten. I det första klippet utmanar Sana bilden av en traditionell religiositet som visar på en situation där två kulturer möts. Vidare kan eleven utmanas att förstå att religiositet kan ha olika platser i vårt samhälle. Beroende på elevens egna erfarenheter eller de normer som vi har i samhället, kan det finnas tankar om att religiositet ska stanna i hemmet eller i den religiösa församlingen. *SKAM* kan ge eleven ett nytt perspektiv i denna diskussion. För att eleven ska få ut så mycket som möjligt av uppgiften är det viktigt att hen intar ett Jag-Du perspektiv där hen bjuder in till samtal. Detta är viktigt för att hen ska förstå kulturmötena som diskuteras men framför allt att lära från dem. Det är en utmaning, men det viktiga här blir att kulturmöten får utrymme i undervisningen. Utan att ge eleven möjlighet att diskutera dessa ämnen blir det svårt att sätta förväntningar på hur hen ska tänka och agera i olika situationer. Med förkunskaper om islam och tillfällen där hen får möjlighet att se på en mångfald samt diskutera olikheter och fördomar kan det göra så att eleven enklare tar till sig ett Jag-Du perspektiv och lär från religionen för att utveckla sin egen identitet.

Tidigare i uppsatsen presenterades definitionen av begreppet populärkultur och i samma avsnitt motiverades det varför *SKAM* kan klassas som populärkultur. *SKAM* konsumeras, precis som definitionen lyder, av många människor och det är skapat utifrån folket, då djupintervjuer ligger till grund för innehållet i serien. *SKAM* är alltså populärkultur. Skolan har i nästan två sekel på ett eller annat sätt använt sig av populärkultur i undervisningen. Detta har tagit form på olika sätt men sedan 1980-talet har man talat om vikten av använda populärkultur som ligger nära eleven, erfarenhetspedagogiken. För att eleven ska utvecklas och kunna ta lärdomar från populärkulturen, är det viktigt att den utgår från elevens tidigare erfarenheter för att sedan bygga vidare på dessa och då kan eleven utvecklas vidare. Dessa tidigare erfarenheter kan ta form i populärkulturen genom exempelvis skolsituationer, vänskapsrelationer, fester eller förälskelser men utifrån nya aspekter för eleven. *SKAM* kan bidra med dessa nya aspekter. Serien visar på ungdomars vardagliga situationer där eleven kan känna igen sig i och utöver detta finns det ett underliggande tema som ska bidra med nya

perspektiv för tittaren. Den bakomliggande tanken från skaparna med Sanas säsong var just att porträttera en ung muslimsk kvinnas liv, där hon är stark och självständig. Även pragmatismen talar om vikten av att ta upp sådant i undervisningen som ligger nära eleven, då relevant kunskap är det som eleven kan applicera i sitt vardagsliv. Genom att använda sig av *SKAM* i undervisningen kan eleven få möjlighet att bearbeta sina egna bekymmer eller bli uppmärksam på att andra personer kan ha liknande liv eller liknande problem som en själv. På detta sätt kan seriens innehåll kopplas tillbaka till ungdomarnas egna liv vilket kan skapa ett intresse hos eleven. Hen kan även få möjlighet att diskutera innehållet och på så sätt få möjlighet till utvecklas till en demokratisk medborgare med förståelse för vårt multikulturella samhälle, vilket är något som Dewey påpekar, är skolans uppgift.

Det är tidigare konstaterat att *SKAM* är populärkultur och att seriens sista säsong handlar om att porträttera muslimsk religiositet och identitet. Två grundstenar i uppsatsen är följaktligen, att *SKAM* är ett populärkulturellt verk som behandlar religion. I den tidigare forskningen inom detta ämne visar Gordon Lynch på att populärkultur kan vara ett bra hjälpmedel i att förstå hur religion tar form i det vardagliga livet. Dessutom kan populärkultur som behandlar religion bidra till att utveckla tittarens egen livsåskådning, då uppfattningar kan förenklas via populärkulturen och på så sätt göra de mer lättbegripliga. Även Skolverket talar om att undervisningen ska ge eleven kunskaper som kan bidra till personlig utveckling och vikten av att eleven kan ta till sig kunskap ur såväl saklitteratur som skönlitteratur och annat kulturutbud, men framför allt att kritiskt granska och diskutera det som behandlas där. På detta sätt motiverar Skolverkets riktlinjer användandet av *SKAM* som undervisningsmaterial, så länge eleven får möjlighet att ifrågasätta och diskutera innehållet. Christina Osbeck är också en av dem som förespråkar användandet av populärkultur i undervisningen. Hon menar att populärkulturen kan ge oss ytterligare kunskaper som ger oss möjlighet till en större förståelse om oss själva och vår omvärld, men den måste diskuteras.

Tittar man på *SKAM*, som ett populärkulturellt hjälpmedel i religionsundervisningen, får vi ytterligare ett perspektiv. Läroplanen i kursen Religionskunskap 1 nämner inte populärkultur, som ett hjälpmedel, så det viktiga blir istället att se på innehållet i det populärkulturella verket och om det följer läroplanens riktlinjer. För att användas i religionsundervisningen bör *SKAM* exempelvis handla om religionsutövning, behandla människors identitet utifrån religion, olika trosuppfattningar och religion i förhållande till etnicitet och sexualitet samt hur religiösa identiteter formas i olika samhällen. Utifrån det redovisade materialet i kapitel tre så innehåller *SKAM* alla ovanstående kriterier. Det går därför att säga att *SKAM* passar som ett populärkulturellt hjälpmedel i

religionsundervisningen. Det viktiga blir, för att eleven ska få möjlighet att utvecklas så mycket som möjligt, att låta hen diskutera innehållet så det i sin tur kan bli identitetsskapande, vilket Grimmitt talar om. Vi som lärare måste hjälpa eleverna att lyfta en diskussion kring de ämnen och situationer som serien problematiserar. Detta för att få eleven att se större sammanhang och koppla ihop tidigare kunskaper eller erfarenhet med det som hen ser i serien så att hen får möjlighet till att lära sig av serien, religionen eller scenen. Som tidigare nämnt är det bland annat via diskussioner som eleven får möjlighet att byta från att lära sig om något till att istället lära sig av något. Denna process är viktig för eleven då hen kan återkoppla det till sitt eget liv och ta med sig dessa kunskaper i vardagen. Det som *SKAM* kan bidra med i denna process är att serien innehåller många olika ämnen, samtal och situationer som eleven kan diskutera och ta lärdom av dessa nya perspektiv som presenteras.

## 5.0 Slutsats

Den fjärde och sista säsongen av *SKAM* är Sanas säsong. Inte bara att vi i denna säsong får följa hennes liv, vi som tittare får även en ny bild av hur muslimsk religiositet och identitet kan ser ut. Precis som den tidigare forskningen pekar på tillsammans med Julie Andems behovsidentifiering, så saknas det en muslimsk representation i media idag. Med Sana har detta förändrats. Genom seriens gång visar Andem på en modern offentlig muslimsk religiositet som är anpassad till det vardagsliv som levs i det norska samhället. Serien problematiserar de motgångar som kommer med att leva ett religiöst liv i sekulärt samhälle och specifikt ett muslimskt religiöst liv. Serien visar hur Sanas religiösa vardagsliv ser ut, med bön fem gånger om dagen, fastan och hur andra muslimska traditioner följs såsom att inte dricka alkohol, samtidigt som hon går på gymnasiet och lever samma tonårsliv som sina vänner. En viktig del av innehållet i säsongen är att vi även får följa med i Sanas svåra stunder. De stunder hon tvivlar på religionen, tvivlar på sig själv och tvivlar på sina vänner. De stunder då hennes identitetsförvirring är som starkast. Hur lever man ett muslimskt och norskt liv samtidigt? Kan jag inte bara få vara mig själv, bara vara Sana? Serien berör dessa svåra ämnen som säkert många elever kan känna igen sig i. Oavsett vilken religion man tillhör eller kommer från för land eller vilken sexuell läggning som man har så kan det vara så att man känner en inre förvirring om vem man är eller vilken gemenskap som man tillhör. Om serien kan hjälpa till i att bena ut dessa svårigheter hos eleven kan den bidra till elevens eget identitetsskapande. Används *SKAM* som ett hjälpmedel i religionsundervisningen kan den bidra till en verklighetsförankrad undervisning. Som tidigare presenterat är det ungdomars egna liv som ligger till grund för serien. Förhoppningen är att *SKAM* kan bidra med nya perspektiv på religiositet, identitetsskapande och kulturmöten till eleven som kan få hen att utvecklas.

Det slutgiltiga syftet med uppsatsen var att presentera ett lektionsförslag där fokus låg på *SKAMs* sista säsong och dess framställning av muslimsk religiositet och identitet. Förslaget som återfinns i kapitel fyra visar på hur detta kan se ut och poängterar vikten av att låta eleven diskutera innehållet i serien. Utan att ge eleven möjlighet att reflektera över sina och andras livsöden, möjlighet att kritiskt granska och analysera blir det svårt för eleven att dra lärdomar av serien. Då tappar serien sitt värde som undervisningsmedel. Men ges denna möjlighet till eleven blir *SKAM* ett bra exempel på hur populärkultur kan användas i religionsundervisningen i skolan. Det är även detta som den bakomliggande forskningen poängterar. Populärkulturella verk måste sättas i ett större sammanhang för att bli bra undervisningsmaterial. Detta är även en del av värdet med uppsatsen, att visa på hur användandet av

populärkulturella verk kan se ut i religionsundervisningen. Uppsatsen visar nämligen på att möjlighet finns att använda sig av serier som behandlar religion bara det görs så att eleven får möjlighet att reflektera de underliggande ämnena som den berör. Det är här som lärarens stora uppgift ligger, att guida eleven och skapa diskussioner som gör att eleven lär sig *av* den religion och livsåskådning som presenteras i serien. En annan del av värdet med uppsatsen är att den presenterar ett färdigt lektionsförslag. Uppsatsen leder läsaren genom en presentation av populärkultur och skolan och vidare genom en ungdomsserie som ligger nära elevens egna liv och visar slutligen på ett konkret lektionsförslag som är färdigt att använda i religionsundervisningen.

Det finns redan nu exempel på hur *SKAM* har bidragit till en förändring i samhället, inte minst i nya sätt att integrera tittaren i serier via sociala medier men även att ungdomar oftare söker professionell hjälp efter ett övergrepp. Kan *SKAMs* porträttering av muslimsk identitet bidra till att vi i framtiden ser en större representation i populärkulturen och bidra till att en större mångfald presenteras i media? *SKAM* är just nu högst aktuell och användbar i undervisningen men serien kan med tiden kännas föråldrad, då ny teknik och aktuella ämnen ständigt förändras. När det händer hoppas jag, som framtida lärare, att det kommer finnas fler populärkulturella verk, liknande *SKAM*, som behandlar relevanta ämnen. Fram till dess kommer jag använda mig av *SKAM* i min religionsundervisning.



## 6. Litteraturförteckning

### 6.1 Tryckta källor

Andem, Julie. *SKAM*, Norsk rikskringkasting, NRK, Oslo. 2015

Axelsson, Thomas. ”Film som redskap för livstolkning: Exempel från vardagslivet” i *Film och religion: livstolkning på vita duken*, red. Axelson, Tomas & Sigurdson, Ola, 17-49, Cordia, Örebro, 2005

Christensen, Christa Lykke. ”Er web-og tv-serien SKAM en serie om skam?” *Nordisk Tidsskrift for Informationsvidenskab og Kulturformidling*, Vol. 6 No. 2, 2017

Fowler, Birgitta, Vannebo, Kjell Ivar & Moberg, Lena, *Norstedts norsk-svenska ordbok: [54000 ord och fraser]*, 1. uppl., Norstedts ordbok, Stockholm, 1998[1992]

Grimmitt, Michael. ”When Is ’Commitment’ a Problem in Religious Education?” *British Journal of Educational Studies*, Vol. 29 No. 1, 42-53, Taylor & Francis på uppdrag av Society for Educational Studies, 1981

Göndör, Eli, red. *Muslimar i Sverige*, Timbro förlag, Stockholm, 2018

Illman, Ruth & Nynäs, Peter. *Kultur, människa, möte: ett humanistiskt perspektiv*, 1:a uppl., Studentlitteratur, Lund, 2005

Larsson, Göran. ”Muslimer och islam – historiska och nutida aspekter” i *Det mångreligiösa Sverige – ett landskap i förändring*, red. Andersson, Daniel & Sander, Åke, 429-477, 3:e uppl., Studentlitteratur AB, Lund, 2015

Lindgren, Simon. *Populärkultur: teorier, metoder och analyser*, 2:a [rev.] uppl., Liber AB, Stockholm, 2009

Lynch, Gordon. *Understanding Theology and Popular Culture*, Blackwell Pub., Malden, MA, 2005

Löfstedt, Malin. ”Livsfrågor på gott och ont” i *Religionsdidaktik: mångfald, livsfrågor och etik i skolan*, red. Löfstedt, Malin, 51-64, 1:a uppl., Studentlitteratur AB, Lund, 2011

Otterbeck, Jonas. *Islam, muslimer och den svenska skolan*, Studentlitteratur AB, Lund, 2000

Oxfeldt, Elisabeth. ”Noora som verdensredder og feminist i NRK-serien SKAM” i *Åpne dører mot verden: Norske ungdommers møte med fortellinger om skyld og privilegier*, red. Bakken, Jonas & Oxfeldt, Elisabeth, 47-64, Universitetsforlaget, Oslo, 2017

Persson, Magnus. ”Populärkultur i skolan: Traditioner och perspektiv” i *Populärkulturen och skolan*, red. Persson, Magnus, 15-101, Studentlitteratur AB, Lund 2000

Roos, Lena & Vesterlund, Per, red. *Bogart och Betel: texter om film och religion*, Swedish Science Press, Uppsala, 2008

Skolverket. *Läroplan, examensmål och gymnasiegemensamma ämnen för gymnasieskola 2011*, Stockholm, 2011

Sorgenfrei, Simon. *Islam i Sverige: de första 1300 åren*, Bromma, 2018

Säljö, Roger. ”Den lärande människan – teoretiska traditioner” i *Lärande, skola, bildning: [grundbok för lärare]*, red. Lundgren, Ulf P., Säljö, Roger & Liberg, Caroline, 251-309, 3., [rev. och uppdaterade] utg., Natur & kultur, Stockholm, 2014

## 6.2 Elektroniska källor

Edstam, Fanny. *Tv-succén får fler att söka hjälp efter övergrepp*, GP, 2016-12-15

<http://www.gp.se/kultur/tv/tv-succ%C3%A9n-f%C3%A5r-fler-att-s%C3%B6ka-hj%C3%A4lp-efter-%C3%B6vergrepp-1.4048148> (hämtad 2018-11-12)

Helenius, Isabell, Karlsson Petersen, Sara & Pettersson, Sabina. *Homosexualitet i SKAM och Andra Avenyn - en kvalitativ studie av hur homosexualitet skildras i en norsk och en svensk tv-serie*, Mittuniversitetet 2017. [http://www.diva-portal.org/smash/record.jsf?dswid=1616&pid=diva2%3A1106907&c=1&searchType=SIMPLE&language=en&query=skam+tvserie&af=%5B%5D&aq=%5B%5B%5D%5D&aq2=%5B%5B%5D%5D&aqe=%5B%5D&noOfRows=50&sortOrder=author\\_sort\\_asc&sortOrder2=title\\_sort\\_asc&onlyFullText=false&sf=all](http://www.diva-portal.org/smash/record.jsf?dswid=1616&pid=diva2%3A1106907&c=1&searchType=SIMPLE&language=en&query=skam+tvserie&af=%5B%5D&aq=%5B%5B%5D%5D&aq2=%5B%5B%5D%5D&aqe=%5B%5D&noOfRows=50&sortOrder=author_sort_asc&sortOrder2=title_sort_asc&onlyFullText=false&sf=all) (hämtad 2019-01-08)

Hällén, Jonas. *Vuxna måste visa vägen*, Lärarnas tidning, 2002-11-21

<https://lararnastidning.se/jonas-hallen-vuxna-maste-visa-vagen/> (hämtad 2018-12-27)

Jevrell, Eleonora. *Kan kvinnor prata om något annat än män? En jämförande narrativ analys av Tv-serierna Skilda världar och SKAM*, Umeå Universitet, 2017. <http://www.diva-portal.org/smash/get/diva2:1098684/FULLTEXT01.pdf> (hämtad 2019-01-08)

<http://www.diva-portal.org/smash/get/diva2:1098684/FULLTEXT01.pdf> (hämtad 2019-01-08)

Knutson, Emili. *University of Oslo will offer «SKAM» course*. Universitas, 2017-03-23.

Översatt av Trigg-Hauger, Indigo. <https://universitas.no/nyheter/62246/university-of-oslo-will-offer-skam-course/> (hämtad 2018-10-16)

Larsson, Isabell & Sörman, Sanna. *Kvinnorna och SKAM: En kvalitativ studie om hur kvinnorna porträtteras i den norska tv-serien SKAM*, Högskolan i Gävle, 2018.

<http://www.diva-portal.org/smash/get/diva2:1247031/FULLTEXT02.pdf> (hämtad 2019-01-08)

MediaMorfosis, *SKAM Case Julie Andem/Mari Magnus – ENGLISH- Mediamorfosis 2017*,

september 2017. <http://ytchannelembd.com/video.php?id=i6gCzxtIPs&t=#.W-LRrXpKgcg> (hämtad 2018-11-07)

Michaelsdotter, Elin. *Den respektabla feministen: En analys av debatten kring SKAM-fenomenet Noora*, Uppsala Universitet, 2017. <http://www.diva-portal.org/smash/get/diva2:1107160/FULLTEXT01.pdf> (hämtad 2019-01-08)

<http://www.diva-portal.org/smash/get/diva2:1107160/FULLTEXT01.pdf> (hämtad 2019-01-08)

NRK. *Se hele intervjuet med «SKAM»-skaperne*, 2016-05-15  
[https://www.nrk.no/video/PS\\*265036](https://www.nrk.no/video/PS*265036) (hämtad 2018-11-07)

Olsson, Sofia. *Recension: Tredje säsongen av "SKAM" är rafflande men brådmogen*, SVT Nyheter, 2017-01-09 <https://www.svt.se/kultur/film/recension-tredje-sasongen-av-skam-ar-rafflande-men-bradmogen> (hämtad 2018-11-12)

Osbeck, Christina. *Skönlitteratur i klassrumsarbetet bidrar till etisk kompetens*, Skolverket, 2018-09-21 <https://www.skolverket.se/skolutveckling/forskning-och-utvarderingar/forskning/skonlitteratur-i-klassrumsarbetet-bidrar-till-etisk-kompetens> (hämtad 2018-11-07)

Renman, Fanny. *SKAM mest tittade på SVT Play – har gått om julkalendern*, SVT Nyheter, 2017-01-14 <https://www.svt.se/kultur/medier/skam-toppar-pa-svt-play> (hämtad 2018-09-21)

Skolkommittén, *Skolfrågor [Elektronisk resurs] : om skola i en ny tid : slutbetänkande*, Fritze, Stockholm, 1997. <http://urn.kb.se/resolve?urn=urn:nbn:se:kb:sou-7266326> (hämtad 2018-11-06)

Staude, Tone. *«SKAM» blir europeisk*, NRK, 2017-10-15  
[https://www.nrk.no/kultur/\\_skam\\_bli-europeisk-1.13732332](https://www.nrk.no/kultur/_skam_bli-europeisk-1.13732332) (hämtad 2018-12-03)

University of Oslo. *MEVIT3515 – Digital Storytelling in Web Television: A Case Study of SKAM*, 2018. <https://www.uio.no/studier/emner/hf/imk/MEVIT3515/> (hämtad 2018-10-16)

University of Oslo. *REL1111 – Religion i SKAM*, 2017.  
<https://www.uio.no/studier/emner/hf/ikos/REL1111/> (hämtad 2018-10-16)